

મહળે પ્રગટ કરેલ ૧૨૧ પુસ્તકો અવશ્ય
વસાવી ગૃહ-પુસ્તકાલય બનાવો.

સહયો બની ભેગ મળતાં ગ્રંથોનો અવશ્ય
લાભ લ્યો.

* * *

અંશાતથી પ્રગટ થતા 'બુદ્ધિપ્રવા'
માસીકના ગ્રાહક અવશ્ય થવું.

પાંચ વર્ષના રૂા. ૧૨ છે અને વાર્ષિક
રૂા ૨૦ છે.

* * *

આ ગ્રંથ વાંચતાં, ગજ્ઞા-દાર્ષનિક વર્ગેની ભુક્ત
જાણ્ય તો મુશ્કારી વાંચવા વિનંતિ છે.

भागनिष्ठ व्या० श्रीमद् भुविभागर मन्त्रिचक्र

प्राप्त ११ दिनांक ११-११-१९७७

निवेदन

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસાદ મંડળ નમસ્કાર પ્રગટ થતી અન્ય-
માળાને વ્યા ૧૨૬મે અન્ય છે-ધારવા છતાં ઘોડા વધુ નિર્લજ્જ
થયો છે

શ્રામદ્ બુદ્ધિસાગરચૂરીશ્વરે કુર્મધાગનો મોટો ગ્રન્થ લખેલ; તે
મન્થની જે આજ્ઞાતિ પ્રગટ થઇ છે ત્રીજી આજ્ઞાતિ મોટા દદના ૮૦૦
પૃષ્ઠની ૧૮, પાંચુ અતિ ઉપયોગી લખાણુ દોવાવી મનન દગ્ધા યોગ્ય
અને સગયે સગયે રહાયદ પ્રાપ્ત તેવા વિશાગેના કુર્ગિદ્દાકે નાનો
મન્થ બદાર પાડવાની ચૂચન થતા ૧૨૫ પૃષ્ઠનો આ ગ્રન્થનો ત્રીજો
ભાગ બદાર પાડવામાં આવ્યો છે

મર્જાના નં. ૧ થી ૧૫૦નો પહેલો અન્ય ગ્રાપે વાંચ્યો તરી
તેની બાકીની દરિયા ૧૫૬ થી ૨૪૯ આ બીજા ભાગમાં ગ્રાપ-
વામાં આવેલ છે દરેક દરિયામાં મુળ અન્યમાંથી જ લેવામાં
આવેલ છે.

मनिष्यो व्यने शृङ्गोने हर्मयोग-हर्तन्यता विषे व्या
मन्यभा धए ज्ञाया गे तेम छे व्यने व्यादयान् शाग तेम छे

અર્થશાસ્ત્રી યમ જોડા વ્યવસ્થા મહાન પુરુષોના આ મન્યશાસ્ત્રી
 નિર્વાહક પાત્ર થવા સારું તેમના પુરુષાર્થ માટે પણ પ્રદર્શક પાત્ર
 પાત્રાન-પરમ અદ્યક્ષ બનવા દેવા જોઈએ. મુનિપદને પાત્ર
 રમણ જે તેમ જોડે દેવોત્તરી વિગા વાગેલા વ્યવસ્થા રમણવાચક
 આ મન્ય વ્યવસ્થાનું દષ્ટ કરી તેમ માનવે જોઈએ

अथना किमत जाने तेहदी मोली शायद १५ वरु ६२०
जाने अथार थार ते मनुष्य ३० वरु ७०० जाते ३० वरु ८००
देनाको ३० या ३४ हो जात ३० वरु ९०० जाते ३० वरु ९००
जाके देवा दिनेही १

20, 1872, 25
 20, 1872, 25
 20, 1872, 25

١٠٠

1944

મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલ ૧૨૨ ગ્રંથોમાં હવે નીચેના ગ્રંથો છે ખીજા સીલક નથી

૯ પરમાત્મજ્યોતિ (આવૃત્તિ ૨૭)	૦-૧૨-૦
૧૭ તત્ત્વજ્ઞાન-દીપિકા (આ. ૨)	૦-૧૦-૦
૧૮ ગદ્યુલ્લી-સંગ્રહ ભા. ૧ (આ ૨)	૦-૬-૦
૦૨૩ યોગદીપક (આ ૨)	૩-૦-૦
૨૪ જ્ઞેન ઐતિહાસિક રાસમાળા	૧-૦-૦
૦૨૫ આનાંદદધનપદ સ ગ્રહ ભાવાર્થ (આ. ૩)	૧૨-૮-૦
૦૨૬ અધ્યાત્મશાંતિ (આ. ૪)	૦-૧૨-૦
૨૮ જ્ઞેનધર્મની પ્રાચીન અતે આનાંચીન સ્થિતિ	૦-૩-૦
૩૫ પદ્મવિચાર (આવૃત્તિ ૩)	૦-૪-૦
૩૬ વિજ્ઞપુર જ્ઞાન ન્દાનુ	૮-૪-૦
૦૪૦ સદ્યપ્રગતિ (આ ૨૭)	૧-૦-૦
૪૫ જ્ઞેનોપનિષદ્	૦-૨-૦
૪૬ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧ (આ ૨)	૨-૮-૦
૪૬ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧ના ચાર કટકા	
જુદા પાકા આધેરા ૧ દેવચંદ્ર ચોવીમી રૂ. ૦૧૧,	
૨-નયચંદ્રસાર રૂ. ૦૧૧, ૩-કર્મચંદ્રસાર રૂ. ૦૧૧,	
૪-વિચાર રત્નચંદ્ર રૂ. ૧	
૦૫૦ કર્મયોગ (આ ૨)	૧૨-૮-૦
૫૨ ભારતસદકાર શિક્ષણ મંડળ	૦-૧૦-૦
૦૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨ (આ. ૨)	૨-૮-૦
૫૮ નદુલ્લી સંગ્રહ ભા. ૨ (આ ૨)	૦-૬-૦
૧૮, ૧૯ નદુલ્લી સંગ્રહ ભા. ૧-૨ જોમા પાકા આધેરા	૮-૧૨-૦
૧૬ ગુરુમીત નદુલ્લી-સંગ્રહ	૦-૧૨-૦
૫૯-૬૮ આનંદચંદ્ર અને અધ્યાત્મચંદ્રી (આ ૨)	૦-૬-૦

१८ धृग्न संश्लेषा १ लो	१-०-०
५११ व्यङ्गनपद संश्लेषा भाग ६	१-८-०
५१२ व्यङ्गन पद संश्लेषा भाग १०	१-०-०
५१३ ध्रुवगुणपद भाग २	१-८-०
१४ धानुप्रतिभा गेणसमन्ता भा २	१-८-०
१५ धैर्यप्रतिभा १२३४५६७८९०१२ भागार्थ-विशेष	१-०-०
१६ धृग्नसंश्लेषा भाग १-२	२-०-०
१७ धीमहि देवसंश्लेषा धने तेजसं धनसंश्लेषा	०-४-०
५१४-५२ ध्रुवोपयोग वि. संश्लेषा अथ ४	१-१०-०
५२-५३ सप्तमं ध्रुव वि. संश्लेषा अथ ५	०-१२-०
५४ ताल लक्ष्यपदनाथ धने धैर्यमर्ग	०-१-०
५५ विन्यासार्थ	१-१-०
५६-५७ धैर्यमर्ग धने धीरुनी धर्मो मृदाणसो	
तथा धैर्य धीरुनी धर्मो	१-१-०
५८ व्यासनाहितप्रकाश (भा २)	१-१२-०
५९ व्यासनाहितप्रकाश (भा ३)	१-८-०
६० व्यासनाहितप्रकाश (त्रोटा व्यासार्थ)	१-०-०
६१ धैर्यमर्ग संश्लेषा	१-१-०
६२ धैर्य विन्यास	१-१-०
६३-६४ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
६५ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
६६ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
६७ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
६८ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
६९ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७० धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७१ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७२ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७३ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७४ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७५ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७६ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७७ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७८ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
७९ धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०
८० धैर्यमर्गगीता वि. संश्लेषा अथ ५	१-१-०

+૧૦૫ મુદ્રિતજૈન શ્લોકે. અન્યગાઈક	૧-૮-૦
+૧૦૬ કક્કાવલિ સુખોદિ	૧-૮-૦
૧૦૭ સ્તવનસંગ્રહ (દેવગંધન સહિત)	૦-૧૦-૦
૧૦૮ પત્ર સદુપદેશભાગ ૩	૦-૬-૦
+૧૦૯ શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વર સ્મારક ગ્રંથ	૦-૧૨-૦
૧૧૦ પ્રેમગીતા સંસ્કૃત	૦-૬-૦
૦ ૧૧૧ યોગનિષ્ઠ આચાર્ય-શીમદ બુદ્ધિમામગ્નુરિશ્રુતુ વિરત્ત શ્રવનચરિત્ર	૧૧-૦-૦
૧૧૨ અધ્યાત્મસાર	૮-૧૨-૦
૦૧૦૩ આંતર જયોતિ ભા. ૧	૫-૦-૦
૦૧૦૪ ,, ,, ભા. ૨	૫-૦-૦
૦૧૧૫ જ્ઞાનામૃત-સજનાવલી	૧-૦-૦
૦ યોગવિદ્યા	૦-૪-૦
+૧૧૬ આધ્યાત્મગીતા-અનુવાદ	૧-૦-૦
+૧૧૭ સ્નાન પૂજા-મગલ પૂજા	૦-૪-૦
+૧૧૮ ઘંટાકર્ણ મહાવીરદેવ	૦-૮-૦
+૧૧૯ કર્મયોગ કર્ણિકા ભા. ૧ લો	૧-૮-૦
૧૨૦ સ્વાનુભવ ચિંતન	૨-૦-૦
૧૨૧ કર્મયોગ કર્ણિકા દ્વિતિય ભાગ	૧-૦-૦

૦ આ નિશાનીવાસા નવા ૧૫ ગ્રંથો સબ્યોને બેટ અપાયા છે.

+ આ નિશાનીવાસા ૧૧ જુના ગ્રંથો બેટ અપાયા છે

જુ" આપ "બુદ્ધિપ્રકાશ"ના આલોક બન્યા ?

જો ન બન્યા હોય તો—

આજે જ આલોક—ગરબ તરીકે નામ મેળાવો.

"બુદ્ધિપ્રકાશ" એટલે તો ૧૦૮ શ્રી અન્યપ્રજ્ઞના યોગનિષ્ઠતા

અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અખૂટ ખજાનો

આપથી “અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ” મુંબઈના સભાસદ ગન્યા ?
જો આપ ન બન્યા હોય તો આજેજ સભાસદ બની જવ
અને તેનો અમૂલ્ય લાભ મેળવો.

આ મંડળ પેદ્રન-લાઇફ મેમ્બર આદિ સભાસદોને કીંમતી
એવા ગ્રંથો ભેટ આપે છે, અત્યાગ સુધી પચ્ચીસ એવા ૩૭૫)ના
ગ્રંથો ભેટ અપાઈ ચૂક્યા છે જેના પાનાંની સંખ્યા લગભગ નવ
હજારની થવા જાય છે, અને હજુ પણ ભેટ આપવાનું ચાલુજ છે,
તો આજેજ આપ સભાસદ બની આ અમૂલ્ય તકનો લાભ ઉઠાવો

—સહાયક સભ્યો થવાના પ્રકારો—

૩૧. ૨૦૦૦) અને તદુપરાંત રકમ આપનાર વ્યક્તિઓ તથા
સંસ્થાઓ પ્રથમ વર્ગના પેદ્રન ગણાશે.
૩૨. ૧૦૦૦) અને તદુપરાંત રકમ આપનાર વ્યક્તિઓ તથા
સંસ્થાઓ બીજા વર્ગના પેદ્રન ગણાશે.
૩૩. ૫૦૦) અને તદુપરાંત રકમ આપનાર વ્યક્તિઓ તથા
સંસ્થાઓ ત્રીજા વર્ગના પેદ્રન ગણાશે.
૩૪. ૨૫૦) અને તદુપરાંત રકમ આપનાર વ્યક્તિઓ લાઇફ
મેમ્બર ગણાશે.

સમવડતાએ ખૂટતી રકમ આપવાયા ઉપરના વર્ગના સભ્ય
બની શકાશે

લખો : મંત્રીઓ-અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ,

કે શ્રી મમજાદાસ એન્ડ કા પરીવાળી

૩૪૭, કાવળાદેવી રોડ, મુંબઈ નં.૨

તા. ૬.—મંડળ તરફથી તમામ પ્રમટ થના નવા ગ્રંથો પ્રથમ
તથા બીજા વર્ગના પેદ્રનેાને જે જે નક્કો તથા ત્રીજા
વર્ગના પેદ્રન તથા લાઇફ મેમ્બરોને એક એક નક્કસ ભેટ
આપવામા આવે છે

ખ્યાલ કરશે તો આપોઆપ અવગોષ્ટ્રી શકશે અને પોતાની ભૂત માટે પશ્ચાત્તાપ કરીને પરસ્પરોપગ્રહત્વના આરાધક બની શકશે.

આપણી પાસે જે કંઈ છે તે પરસ્પરના ઉપકાર માટે છે એવું લક્ષ્યમાં રાખીને પ્રત્યેક મનુષ્યે ઉપકાર-ગુણ ખીલવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ; આપણને જે કંઈ મળ્યું છે તે અન્યોના ઉપકારાર્થે છે. અન્યોની પાસેથી જે કંઈ ગ્રહણ કરવાનું છે તે પેટ પર પોટલો બાંધવા જેવું કરવાને માટે નથી. આખી દુનિયાના તેમાં લાગ છે અને અન્ય છવોના ઉપગ્રહાર્થે સ્વસંચિત કરેલી તન મન ધનાદિક શક્તિયો છે-એવું વિચારીને સ્વાધિકારે ઉપગ્રહત્વને આદરવું જોઈએ.

૧૫૨ ઉપગ્રહનો આદર કરવો પૃ ૪૨૪/૪૨૫

પરસ્પર ઉપગ્રહની આપલેમાં સંપૂર્ણ વિશ્વ સમાઈ જાય છે. પરસ્પરોપગ્રહત્વ એ સ્વભાવે પરિણામ પામતું સાર્વજનિક મૂલ્ય છે. જે જે તીર્થંકરો અને સિદ્ધો થયા છે તેઓએ પણ આત્માની પરમાત્મતા કરવા ઉપગ્રહત્વને સ્વીકાર્યું હતું અને તેઓ સિદ્ધાવસ્થા પૂર્વે દુનિયાને સર્વોત્તમવિધિપૂર્વક ઉપગ્રહત્વ દાનને આપી ઉપગ્રહત્વની આપલેમાંથી મુક્ત થયા. સત્ય દયા અસ્તેય ધ્યેયચર્ચા પરિગ્રહત્યાગ સત્વિભાજનત્યાગ આદિ ધર્મોથી અન્ય છવો પર ઉપગ્રહ કરી ગયા છે અને આત્માને બાવચુંવું સ્વયમેવ ઉપગ્રહત્વ સમર્પિને પન્માત્મન પ્રગટાવી શકાય છે. દાન શીલ તપ અને જ્ઞાનની પોતાના અત્મનું તથા અન્ય છવોનું ઉપગ્રહત્વ કરી શકાય છે. અન્નદાન અને સુખાનંદનાદિદેવ નદીઓના પ્રવાહથી

દેશમક્ત કર્મયોગીઓની પેઠે અને પ્રભુમક્ત હેમાચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ
યશોવિજયજી વગેરેની પેઠે ધાર્મિક કર્મયોગીઓ બનવું જોઈએ.
સાધુઓ કે જેઓ ધર્મની રક્ષા તથા ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવાને કર્મ-
યોગને ધારણ કરનાર હોય છે તેઓ શુદ્ધજ્ઞાની સાધુઓ કરતાં કરોડ
દરજા જે વિશ્વશાલામાં ઉપકારી જીવન ગાળી શકે છે. શ્રીમદ્ હેમ-
ચંદ્રાચાર્ય, શ્રીમદ્ બપ્પભટ્ટોસૂરિએ, શ્રીમદ્ હીરવિજયસૂરિએ
જ્ઞાનયોગની પરિપક્વતા કરવાને માટે કર્મયોગને ધારણ કરી રાજા-
ઓને પ્રતિજોષી ધાર્મિક વિચારો અને આચારોની પ્રગતિ કરી
આ વિશ્વશાલામાં અત્યંત ઉપકાર કર્યો છે. જો તેઓ ફક્ત વન-
વાસમાં રહ્યા હોત તો પાંદડાની પેઠે એકલા પોતે તરી શકત પણ
અન્યોને તારી શકત નહિ. કર્મયોગીને અનેક મનુષ્યોના સમાગમમાં
આવવું પડે છે અને અનેક મનુષ્યો તરફથી ઉપસર્ગ સંકુલ કરીને
મનુષ્યોના મધ્યે સ્વાત્માને સુવર્ણવત્ કરવો પડે છે, તેથી તેઓને
ક્રિયાપૂર્વક અનેક અનુભવોનું જે જ્ઞાન મળે છે તે જ્ઞાન ખરેખરા
વખતે ટકી શકે છે. શુદ્ધજ્ઞાનીઓને ખરા વખતે જ્ઞાન ટકી શકતું
નથી અને તેઓ પ્રવૃત્તિ વિના જે કંઈ જોડે છે તેની વિશ્વમાં ગાંઝી
અસર થતી નથી તથા તેઓ કર્મપ્રવૃત્તિ વિના પોતાની પાછળ
પરંપરાગ્રહજ્ઞાનીઓને પગ બનાવી શકતા નથી. જગત્નું કલ્યાણ
કરવાને કર્મયોગીને જેટલું મહેતુ પડે છે તેટલું શુદ્ધજ્ઞાનીને સારું
કરવું પડતું નથી, તેથી તેને ખરેખર અનુભવજ્ઞાન થઈ શકતું નથી.

૧૬૫ ચોદ રાજલોકના સ્વામી ક્યારે બની શકાય? પૃષ્ઠ ૪૨૨

જેટલી રચના ચોદ રાજલોકમાં રૂપી છે તેટલી
મનુષ્યમાં રહેલી છે તેથી મનુષ્ય ખરેખરે કર્મયોગી

કરવામાં સ્વપ્રમય અને સ્વશક્તિનો ભોગ આપવો જોઈએ. જે મનુષ્યો સ્વાધિકાર પ્રમાણે કર્તવ્યકાર્યોને કરતા નથી તેઓ સ્વ-છવનની પ્રગતિ કરી શકતા નથી.

રાજ્યને પ્રતિબોધ દેવો, સમાજોમાં હાજર રહેવું, અતુર્વિધ સંવત્તાં કાર્યો કરવાં, આવશ્યક ધર્મકાર્ય-ક્રિયાઓ કરવી, ગ્રંથો રચવા, નવીન યોગ્ય શિષ્યો કરવા, વ્યાખ્યાન દેવું, પ્રતિવાદીઓને નિરુત્તર કરવા, ધ્યાનસમાધિમાં પ્રવૃત્ત રહેવું વગેરે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનો કર્મયોગ હતો. તેથી તેઓ જૈનોના ઉપર મહોપકાર કરી ગયા છે, કે જેને જૈનકોમ પાછો વાગવાને શક્તિમાન નથી. શંકરાચાર્યનો, ગૌતમબુદ્ધનો, મહમ્મદ પેગંબરનો, ઇશુનો અને શ્રી મહાવીર પ્રભુનો કર્મયોગ અનુભવવામાં આવશે તો તેઓએ દુનિયાને જાગ્રત્ કરવામાં જે જે આત્મભોગો આપ્યા છે તેનો ખ્યાલ આવશે.

૧૧૭-૧૬૮. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોની પ્રવીણતા પૃ. ૪૬૫-૪૬૬

જેણે આગગાડી શોધી કાઢી તેણે દેશોદેશ જૂમપાડી નહોતી તોપણ તેના કર્તવ્યથી જગપ્રસિદ્ધ થયો અને તેની આદર્શકર્તવ્યતાની અન્ય વિગતોને શોધકબુદ્ધિદ્વંસા કાર્યપ્રવૃત્તિ સમજાવી. ઓરીમન અને દાદત્ત જગદ્દીપત્યદ્ર જોગ વગેરે શોધકો અખિલવિશ્વમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે તેનું કારણ એ છે કે તેઓએ શોધકવિજ્ઞાનપ્રવૃત્તિ-કર્મયોગમાં પ્રવૃત્તિ કરી વિશ્વોપયોગી શોધજોગ કરી છે અને તેથી શોધક કર્મયોગમાં મરણ જળીને અનેક જ્વનની શોધો દર્પા કરે છે, આર્ષવર્તમાન અનેક નિર્ગતો પદ્ધતિ પદ્ધતિ જે પેદાશો ગણનાની ગણી છે જે તેના વર્તમાન વ્યવસ્થાપનમાં આવે છે

તેમા મેડુ તત્ત્વો મોળામુદિતો દેશકાર કરી મકયા નદિ, તેમ
 રાન નો પાશાત્ય વિહાનોને ઘટે છે. આર્યવર્તે ગરીના વામનમાં
 તેમના ફેરીઆનો દીવો કરીને અદ્યપર્યન્ત દીપ્તનો વ્યવહાર ચલા-
 વ્યો રતો. કાનગ અર્થવાદિ વગેરે અર્ચવર્તના કાર્યોગીઓની
 દગાડી નથી. તેમજ આર્ય તત્ત્વો નહિ પણ મોળામુદિતો
 અને આત્મી પ્રગતિના પ્રવૃત્તિ મર્યાદા નરત નહિ પણ તે મો
 નાન પાયેમોલ્ય દાન દાનિગમન પાન વતી રહે. જ્યાં
 આગઆટીના વેગે પ્રગતિ-પ્રવૃત્તિ કરતી હોય ત્યાં અ-
 નીચા યાગદાશાયાં ગરીને ચાલવાથી તેમજ આત્મીની
 રૂપોપ્રગતિના પ્રવૃત્તિ થઈ માનવાની નથી.

નામના એક ધનવાન જેન ગૃહસ્થ થયા તેમના વળતમા હુકમ પડ્યો ત્યારે તેમણે ઇંકર દેશ અને તેની આસપાસના સર્વ લોકોને અન્ન પૂર્યું. ગરીબોને માટે દરરોજ સત્રશાલાઓ શરૂ રાખી. તેવી દાન પ્રવૃત્તિથી પોતાની પાછળ આદર્શ છોડવા મૂકી ગયા તેથી તેમના નામની સાથે હજારો મનુષ્યો તેવી દાનરૂપ કર્મયોગની પ્રવૃત્તિ સેવવાને ઉત્સાહી બને છે. સ્વાધિકારે સ્વ યોગ્ય અને પન્નેય કડ્યાણુકારક કાર્યો કરે કે જેથી તમારાં કર્તવ્ય કાર્યોને વહેલી લોકો સ્વકર્મયોગમાં પ્રવૃત્તિ કરી શકે. વારત, જાહુબલી, અલયકુમાર, હંદલકુમાર, મેઘકુમાર, સિરિયક, સ્થુત્તગદ્, નદિપેલ, કથવન્તાશેક, કેશીકુમાર, શાલિભદ્ર વગેરે મહાપુરુષો કર્મયોગપરાયણ બનીને આદર્શ પુરુષ બન્યા છે. શ્રી વીર પ્રભુનો પાટે બેસનાર આચાર્યોએ કર્મયોગી બનીને જેન શાસનની સેવામાં સ્વત્મલોગ આપી આદર્શ પુરુષતાને ખ્યાલ આપ્યો છે. વેદાન્ત દર્શનપ્રવર્તક અનેક આચાર્યોએ સ્વધર્મ યોગ્ય આવશ્યક કર્મોમાં પ્રવૃત્તવાને આત્મલોગ આપ્યો છે તે તેઓના છવન ચરિત્રોથી માત્રુમ પડે છે.

૧૮૬. જ્ઞાનાલાભ વિચારી પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ કરવી. ૫ ૪૭૨

સ્વન વચ્ચે અનેક જ્ઞાનથી સ્વાધિકાર કર્તવ્યકર્મક્રિયાને નિર્જન્ય કર્યો. તેથી ગૃહસ્થશા ત્યાગ કરીને ત્યાગની દશા સ્વીકારવા કર્તવ્યકર્મક્રિયાન. અવિનાશનું રૂપાન્તર લાગે છે. અવસ્થાભેદે કારક્રિયાનિર્ભરતા તે પડે છે જેથી જે અવસ્થામાં જે ક્રિયાઓ કરવા આવશ્યકતા હોય તેને પ્રથમથી વિચેક કરીને તેના અંકર

સુરેષોત્તમ ભગવાનનું હૃદયમાં સ્મરણ કરવું અને નિર્મલ પરિણામથી વર્તવું એટલે કોઈ પણ આત્માના ગુણોનો ધન કરનાર કર્મ લાગી શકતું નથી. સ્વાધિકારે પરમાત્માનું હૃદયમાં સ્મરણ કરીને કર્તવ્યકર્મ કરતા કદિ ભય પામવો નહિ, અગ્રદા ધારણ કરીને કર્તવ્યકર્મથી બ્રહ્મ થવું નહિ. કુમારપાત્રની સામે યુદ્ધ કરવાને પ્રતિપક્ષી રાજા ચઢી આવ્યો તે વખતે ધાર ધનધારી કુમારપાત્રે હાથીની જંગાડી ઉપર બેસીને યુદ્ધ કર્યું પણ દ્વાવકર્મની પ્રવૃત્તિથી પરાડ મુખ થયો નહિ. દ્વાવકર્મજ્ઞાના અધિકાર પ્રમાણે દેવ, ધર્મ, પ્રાણ, પ્રાણ, સન્ત, સાધુના રક્ષણ માટે દાનિયોએ ધર્મયુદ્ધ કરવું જોઈએ. અને નિર્મલ પરિણામવાળા થઈને હૃદયમાં પરમાત્માને સ્મરી અંતરગી શુભાશુભ પરિણામની ન્યારા રહેવું જોઈએ પણ સુદાઈ દ્વાવકર્મ પ્રવૃત્તિથી પરાડ મુખ ન થવું જોઈએ. જોન પ્રવર્તવાથી દ્વાવકર્મનું મુદ્દર નામ નર્મવર્તમાની પરિણામ નહીં કરાય છે, અને આત્માની પરમાન્મદશા કરી શકાય છે.

૧-૧ અધ્યાત્મજ્ઞાની થવું એટલે બાહ્યકાર્ય કરતાં ઈશ્વર,

મહદાત્મ થવું. મુખ્ય થવું-એવો અર્થ કદાપિ

લેવો નહીં. પૃ. ૪૮૪-૮૬

જાણીયાની દશિમાં ચોક્કસ નથી, તેવામાંથી અન્યથા જુગીઓએ
 વળેલા ઉત્તરિના એ આદ્યમાં ન જાય એ પ્રત્યક્ષ છે. એ આદ્ય-
 જાણીયાનું કાલ્યુષ કાળે જ આદ્યજાણીના ચોક્કસ નામમાં આવે
 તે જે અને બીજા કાળો અન્યથા જાણના કાલિમાં જ જોવામાં
 જાય છે એના નામ જાણીના આદ્યમાં જોવામાં આવે છે.
 આદ્યમાં પ્રવૃત્તિઓને એમાં જાણીના નામમાં જોવામાં આવે છે.
 કાળે જાણીના નામમાં જોવામાં નથી. પણ કાળે જોવામાં આવે છે
 કાળે જોવામાં આવે છે. પણ કાળે જોવામાં આવે છે. પણ કાળે જોવામાં આવે છે.

દીન મનુષ્યને પણ સ્વશક્ત્યનુસારે સ્વાધિકારે સ્વફરજને અદા કરવી પડે છે અને તેથી જન્મે સમાન છે અને આત્મજ્ઞાને કર્તવ્ય કર્મ કરતા છતાં જન્મે પરમાત્મપદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે,— એમ જન્મેને પરમાત્મપદમાં સમાન હક્ક યા સમાન સ્વાતંત્ર્ય છે.

૧૭૩. કર્તવ્ય મોહ ત્યાજ્ય છે. પૃ. ૪૯૫

કર્તૃત્વસ મોહ વિના જે જે કાર્ય કરવાં એ જ્ઞાનયોગીનું મુખ્ય લક્ષણ છે. પોતાનો આત્મા, કર્તૃત્વ સંમોહ વિના કાર્ય-પ્રવૃત્તિ કરે છે એમ સ્વાત્માને અનુભવ થાય ત્યારે અવ બોધનું કે હવે કર્મયોગીનો અધિકાર કથંચિત્ પ્રાપ્ત થયો છે. આત્મજ્ઞાની કર્તૃત્વસ મોહને પરિકરીને સર્વ કાર્યોમાં આત્માને સાક્ષીમૂલ રાખીને કાર્યપ્રવૃત્તિ આદરે છે તેથી તે કાર્ય-પ્રવૃત્તિમાં નિર્વિવ બનેલો હોવાથી કાર્યપ્રવૃત્તિદ્વારા સંમોહ વિષયને શ્રી શકતો નથી.

૧૭૪. જ્ઞાનીની કરણી જલ-પંકજવત્ પૃ. ૫૧૬/૧૭

સલેપન્થામાથી નિર્લેપદશા કરવી હોય તો આત્મજ્ઞાન યાને બ્રહ્મજ્ઞાન વિના અન્ય કોઈ ઉપાય નથી. અન્યોના મુગ્ધમનુષ્યોએ આત્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ કે જેથી આત્મામાં આનંદગમ અનુભવતા બાહ્યમપ્તિ દળવાની માથે બાહ્યપ્રવૃત્તિમાં નિર્લેપ રહી શકાય. ઇન્દ્રિયોની આસક્તિવિના અને બાહ્ય પદાર્થોના બોગવિના સ્વાભાવિક આત્મામાં આનંદ પ્રગટે ત્યારે અવબોધનું કે તે બ્રહ્માનંદ યાને આત્માનંદ છે. આત્માને સ્વાત્મિક આનંદને અનુભવતા પ્રજ્ઞાત્મીને બાહ્ય જ્ઞાન વિના તેના થવા પામ્યા માનના આનંદની પ્રતીતિ જતી

છે. અનન્તજ્ઞાન વર્તુલ અર્થાત્ કેવલજ્ઞાનરૂપ અનન્તવર્તુલની એકેક નય તે એક એક અંશમૂલ વર્તુલની દૃષ્ટિ છે. સર્વનયો સ્વસ્વમિત્રદૃષ્ટિયોથી એક વસ્તુ સંબંધી વિચારોને પ્રતિપાદે છે. સર્વનયોથી એક વસ્તુનું સમ્યગ્ પરીક્ષણ થાય છે. સર્વનયોથી આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કર્યા વિના એકાન્ત સંકીર્ણ દુરાગ્રહે વર્તુલમાં પાત થાય છે અને તેથી અન્યજ્ઞાન દૃષ્ટિયોથી માનેલા ધર્મોનું અજ્ઞાન રહેવાથી રાગદ્વેષના પક્ષપાતમાં પતિત થવાય છે. અતએવ સર્વ નયોની અપેક્ષાએ અનન્તજ્ઞાન દૃષ્ટિયોથી આત્મસ્વરૂપ અવગોધાતાં સર્વદર્શનોમાંથી સત્યસાર જેવી શકાય છે અને અનન્તજ્ઞાનવર્તુલમય થઈ જવાય છે. સાતે નયો અને તેના સાતસે ભેદોથી આત્માનું મિત્ર મિત્ર દૃષ્ટિથી સ્વરૂપ અવગોધાય છે. સર્વનયની દૃષ્ટિયોથી આત્મસ્વરૂપ અવગોધતાં બૌદ્ધ, સાંખ્ય, વેદાન્ત, વૈશ્ણવ, ખ્રીસ્તાદિ એક એક ધર્મના વાડામાં પતિત થવાનો ભંભવ રહેતો નથી અને મિત્ર મિત્ર ધર્મવાળાઓપર રાગદ્વેષ પશ્ચિમ થતો નથી. સ્વાદીઠદર્શન એ વસ્તુના અનન્ત વર્તુલ છે, તેથી તેના સમ્યગ્જ્ઞાનાઓ સર્વ દર્શનોની અર્વદૃષ્ટિયોથી આત્મસ્વરૂપ અવગોધીને શુભાશુભપરિણામની સંકીર્ણતાનો ત્યાગ કરી અનન્ત બ્રહ્મસ્વરૂપમય બની સ્વામિકારે કાર્યોને કરે છે, માટે હે મિત્ર ! ! તુ ગુરુમુખયા ને બાગવતો નિર્વાર કરીને કર્મ પ્રવૃત્તિને માં નિરુદ્ધકરે પ્રવૃત્તિ કર ! ! દેવોપાદેવ શુષ્ણપૂર્વક રહે ચિત્ત કર્મ રામ્યને અવગોધીને હે મિત્ર ! તુ સાર્વભોગ ! ! કર્મને રામ્યોને ગુરુમુખથી અવગોધવાની શરૂ છે તેમ જોનારને નિવેદ્ય મારિતે છે ! કરે છે અનન્તજ્ઞાની પ્રજ્ઞાને ગુરુના મુખે અનન્તજ્ઞાન અર્થે પાત થવાની કર્મયોગમાં શરૂ થતી

૧૭૮ પરમબ્રહ્મ (મોક્ષ)નું સ્વરૂપ અવર્ણનીય છે. પૃ. ૫૩૦

આત્મધ્યાનથી આત્માનો આત્માના આવિર્ભાવરૂપ ગુણોની સાથે યોગ-જોડાણ સંબંધ થાય છે તેને યોગ કહેવામાં આવે છે. આત્મા પોતાના પરમાત્મસ્વરૂપને પ્રકાશીને તેમાં જોડાય અને તે વડે પરમાત્મને પામે તેને યોગ કહેવામાં આવે છે. દુનિયાદારીમાં યોગ: કર્મક્રમ કૌશલ્ય કર્મો કરવામાં, જે કુશલતા પ્રાપ્ત કરવી તેને યોગ કથવામાં આવે છે. સર્વાં સ્થાવર જંગમમાં આત્મસ્વરૂપને દેખ્યા પશ્ચાત્ જાણ્ય કર્તવ્યોમાં વાસ્તવિક કુશલતા પ્રાપ્ત થાય છે કે જેથી દુનિયાના જીવોને સત્યકર્મના માર્ગે દોરી શકાય છે અને તેઓને અદ્યપદાનિએ અદ્યપદોષે મહાલાઝ સમર્પી શકાય છે.

૧૭૯. પરમ બ્રહ્મમાં લીન થયેલા મહાત્માઓનું સ્વરૂપ,
પૃ. ૫૩૨

પરમબ્રહ્મલીન થવાથી શરીરાદિની ઉપયોગિતા અને તેની પોષણતા તથા પરોપકારતા વગેરે જાણ્યકર્તવ્યતાનો નાશ થતો નથી પરમબ્રહ્મમાં લીન થયેલ મનુષ્યોને શરીરવાળી વગેરેનાં જાણ્ય કર્મો જેમ ઘટે તેમ કરવાં પડે છે પણ પરમબ્રહ્મમાં લીન થયેલ મર્વ મહાત્માઓનાં જાણ્યકર્મો અને જાણ્યેષ્ટા એક સરખી પોતી નથી. તેમાં જાણ્ય જીવોને પાપર વિગેરે દેવાય તેથી કર્મ તેઓની મહાત્મશામાં નુકસાન કરી નથી. પરમબ્રહ્મમાં લીન થયેલ મર્વ મહાત્માઓની જાણ્યકર્મકૃતિઓ એક નજીવી જેમ કે, ૨૧ દેશકાળને અનુસરી

૧૮૧ અસંખ્ય યોગોનો ઉદ્દેશ એકજ. પૃ. ૫૩૮

અસંખ્ય યોગ પૈકી ગમે તે યોગની સ્વાધિકારે પ્રવૃત્તિ કરે પરંતુ ધર્મના નિમિત્તભેદે લડો નહિ અને કુસપ કરે નહિ. મૂલ-સાધ્યતત્વની ગમે તે યોગે પ્રાપ્તિ થતી હોય તો પશ્ચાત્ મત-સહિષ્ણુતા રાખીને સામ્યચિત્તની સ્વયોગ્ય ધર્મકર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરવાનો જરૂર છે. અસંખ્ય યોગના મહાવર્તુલમાં સર્વ ધર્મનો સમાવેશ થાય છે. એ દૃષ્ટિએ મહાવીર પ્રભુ પ્રતિપાદિત જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવામાં આવે છે. વિશ્વવર્તિ સર્વ જીવોને આત્મોન્નતિમાં આગળ વધવાના અનેક માર્ગો હસ્તમાં આવી જશે વેળ આચાર અને વિચારોની ભેદનાએ પરસ્પર લડી મરવું ન જોઈએ. વેળ આચાર અને વિચારનો અસંખ્ય યોગોમાં સમાવેશ કરીને વેળા-દિને મુક્તિના ઉતુભૂત માની વિશાલ દૃષ્ટિધારી સ્વયોગ્ય કર્મપ્રવૃત્તિને સરલતામાવે સેવવી કે જેથી આત્મોન્નતિની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ થાય. લાજો કરોડો ગાયો, જુદા જુદા રંગની અને બિન્ન બેદાવાળી હોય પરંતુ સર્વના સ્તનમાવી દુગ્ધમ્સ નાકળાં હોય તો પશ્ચાત્ બહિરના સેદની શી આગશ્યકતા છે ? તેમ અસંખ્ય યોગોથી કરોડો આજ્ઞે મનુષ્યોને ભિન્ન ભિન્ન વિચાર ક્રિયાપ્રવૃત્તિએ પશુ આત્મોન્નતિ થતી હોય અને આત્મગુણનો માક્ષત્કાર થતો હોય તો મનસેદની કઈ-પણ જરૂર નથી.

૧૮૨ સર્વ ગરુડોના માદાસઘની પૂતળા. પૃ ૫૪૬-૪૧

જૈનધર્મના ૩ ગ્રંથો ૧૨૭-અનેક મન ન પ્રદાય છે એક વૃક્ષ દુષ્પન્ન થાય એટલે તેને અનેક સ્તંભ, દંડો, ટાંપીમાં પ્રગટે છે

૧૮૪. ભરતનૃપકૃતવેદ-આચાર દ્વિનકર. પૃ. ૫૫૧

ભરતનૃપકૃતવેદ કે જે આચારદ્વિનકર ગ્રન્થો વગેરેમાં છે તે રીતે તથા તીર્થ કરે વગેરેનાં આગમોથી અવિરુદ્ધપણે, સર્વ સત્ય શાસ્ત્રોથી અવિરુદ્ધપણે, શિષ્ટજનોના વિચારોથી અવિરુદ્ધપણે, અનુભવોથી અવિરુદ્ધપણે, સત્યજ્ઞાનથી અવિરુદ્ધપણે ઉપર્યુક્ત ધર્મ-કર્મ કરવું જોઈએ. અનુભવીઓની સલાહોને અને શાસ્ત્રોને આગળ કરીને ધર્મકર્મો કરવાં જોઈએ. ધર્મકર્મોને નિષ્કામ સ્વાધિકાર દ્વિતી કરવાં જોઈએ અનેક નયોની અપેક્ષાએ અધ્યાત્મમરમિક જ્ઞાનીપુરુષોની મહાદેવી અવિરુદ્ધપણે અને તે તે ધર્મ કર્મના પરિપૂર્ણ અનુભવીઓની મહાદેવીપૂર્વક લોકોને ઉપર્યુક્ત ધર્મોગાં સ્થિર કરવા માટે સર્વ સ્વાર્પણ દ્વિતી સર્વ મનુષ્યોએ સ્વાધિકારે પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ.

૧૮૫. જ્ઞાની કેવી રીતે કર્તવ્યકર્મ કરે ? પૃ. ૫૫૫

ગિવાજી અને પ્રતાપરાણાને સ્વદેગ પર પ્રેમ જાણ્યો હતો તેથી તેઓએ આદર્શપુરુષની પેઠે કાર્યપ્રવૃત્તિ એવી હતી. વિદ્યાની પ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાના પ્રેમથી વિદ્યાની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે. જે પ્રવૃત્તિ પર પ્રેમ થાય તેને મન વાળી અને કાયાથી આદરી શકાય છે જે કર્મ પ્રવૃત્તિમાં પ્રેમની રત્ન લાગે છે તે ગમે તેવું દુઃસાધ્ય હોય છે તો પાગલોને મુસાધ્ય કરી શકાય છે. જો જુનું અવશ્યક કર્તવ્યકાર્ય પર પ્રેમ પ્રગટે તો તેમાં આદરે તન્મયતા મળે તમા અવમતી મિશ્રિપૂર્વક કર્તવ્યગતને વિક્રમ કરી શકાય છે માટે જીવનસંયોગમાં રત્ન-પ્રેમપૂર્વક કર્તવ્યકાર્ય કરવામાં પ્રવૃત્તિ થવું જોઈએ.

છે. પ્રવૃત્તિમય નિવૃત્તિ કરતાં નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિની અનન્ત ગુણી ઉત્તમતા સિદ્ધ કરે છે. પ્રવૃત્તિની પણ હંક હોય છે: ઘણી પ્રવૃત્તિથી રજોગુણી અને તમોગુણી હિંસ્યાલ-ચળવળ વધે છે અને તેથી એક તાર તે દારૂમા દેવતાના જેવું ક્ષણ પ્રગટાવવા સમર્થ થાય છે. લાખગુણી વા કરોડગુણી પ્રવૃત્તિ કરવા માનવી કોઈની ઉન્નતિ થતી નથી. નિવૃત્તિ જેના ગર્ભમાં છે એવી પ્રવૃત્તિ એને કરવા માટે જ્ઞાનીઓ ફરમાવે છે.

૧૮૮. જ્ઞાનીઓની ફરજ પૃ. ૫૬૩

આત્મજ્ઞાનીઓ કંઈ ને કંઈ પારમાર્થિક કાર્યો કર્યા કરે છે. તેઓ તે માટે જે કંઈ ત્યાગ કરવો પડે તેના ત્યાગ કરે છે. આત્મજ્ઞાનીઓ જે ભાવીભાવ સ્વભાવ પર વિશ્વાસ મૂકી બેસી રહે તો આ જગત્માંથી પરોપકાર તત્વનો દોષ થઈ જાય અને ચંદ્રસૂર્ય પણ દોષ થઈ જાય. આત્મજ્ઞાની શૂદ્ધરથો વા ત્યાગીઓની ખૂબી એ છે કે—તેઓ આસક્તિવિના સર્વ શુભ કર્મો કરે છે, તેથી તેઓને કોઈ જાતનો દોષ લાગતો નથી અને મુક્તતાનો આ ભવમા નિશ્ચય થાય છે.

૧૮૯. મહાવીરની ધર્મદેશના પૃ. ૫૬૪

ત્યજતા કર્મગર્ગીઓના એને જ્ઞાનગોર્ગીઓના ગિરોમળિઃ સર્વજનમુર્ચ્છાભાવોરદેવ અપ્રાપ્યનો અંત થતા મોક્ષ પ્રદર મુખી ધર્મદેશના દર્શનજાગૃત્યોને ઉદ્ધાર કરી ગર્ભરત્ન ત્યાગ કર્મોત્તમો. તેઓ જે કંઈ કરે તેથી વિદ્યા મનમોને ત્યજે કર્મો છે કે—દેહી

અને અનન્તગુણી હાનિ કરી શકે છે. મૂઠ મનુષ્યોનાં નિર્દોષ કર્મો પણ સદોપતાને પામે છે. મોહાસક્ત મનુષ્યો સાત્વિક કર્મોને કરે છે તોપણ તે રજોગુણ અને તમોગુણ રૂપે પરિણમે છે. મૂઠ મનુષ્યો જેઓના ઉપર ઉપકાર કરવા ધારે છે તેનો પણ ઉપકારના બદલે અપકાર કરે છે. મોહાસક્ત મનુષ્યો હડકાયા કૂતરાની પેઠે પોતાની વિષમય વાસનાઓનો અન્ગને એપ લગાડે છે અને તંથી અન્ય મનુષ્યો પણ વિશ્વતુ કલ્યાણ કરી શકતા નથી. મોહાસક્ત મનુષ્યો પોતે ઠરીને શાંતિ લેતા નથી અને તેઓ અન્ય મનુષ્યોને પણ ઠરીને બેસવા દેતા નથી. મોહાસક્ત મનુષ્યોનું દુષ્ટ શુદ્ધ ન હોવાથી અપથ્ય ભરણી પેઠે તેઓ ધર્મક્રિયાઓને પણ બચનરૂપે પરિગ્રમાવે છે મોહાસક્ત મનુષ્યો દરેક જેવા હોય છે, તેઓને અગ્નિ જેવી મામત્રી ગણના તુર્ત બડકારૂપે બને છે

૧૯૧ મોહારકટ માનવી ચામુર જેવો છે પૃ. ૫૧૬

મોઢી મનુષ્યનું હૃદય વાળુ પેપ છે તેથી તેના પરમાત્માનો
સાક્ષાત્કાર થવા નથી. વેપ, માખા, તિલક, કઠી, જનોઈ,
કસ્તી વગેરે ધારણ કર્યાં હોય પરંતુ હૃદયમાં શાશ્વતની
મોહાભ્રાન્તિ હોવાથી વેપ, કઠી, તિલક, કઠી જનોઈ
વગેરેથી કંઈ કશાનુશ્ચયનું નથી. નિર્માણ સત્તા વતના વિગતે
પરમાત્માને જેટલું આજીવન ચલાવે તેટલું નમે પી એક
અધિક ભૂલેટું ગણાય. તેથી આજીવન ચલાવી ને નમે
પીવડીને અધિક પૂરક શુભિ નથી. નમે પીવડીને મોહ
દુઃખ અને રોકાઈ જાય. કહેવું છે કે નમે પીવડીને

વૈશ્યોએ અને શૂદ્રોએ મોહામક્તિથી જેટલી પોતાની પતિતદશા કરી છે તેટલી અન્યોથી થઈ નથી.

૧૯૫ નિષ્કામી ઉપકારનો બદલો કદી ન ઇચ્છે.

પૃ. ૫૬૬/૭૦

નિષ્કામી મનુષ્યો કોઈના ઉપકાર કરીને તે પાછો ઉપકાર કરે તેવી સ્થિતિમાં પોતાને મૂકવા પ્રયત્ન કરતા નથી. નિષ્કામી કર્મ-યોગીઓ કોઈના પર ઉપકાર કરીને તે ઉપકાર કર્યો એમ કોઈની આગળ કથવા પણ ઇચ્છા રાખતા નથી. સકામી મનુષ્યો ઉપકાર પ્રવૃત્તિનો સામો બદલો લેવાને ઇચ્છે છે, પરંતુ નિષ્કામી કર્મયોગીઓ તે સર્વસ્વાર્પણ કરીને પરમાર્થપ્રવૃત્તિ કરે છે તેનો સામો બદલો વાગવા કોઈ પ્રવૃત્તિ કરે તો તેમાં પણ તેઓ શુભ ભાવને ધારણ કરતા નથી.

૧૬૬-૬૭. સતતોત્સાહથી પરમપદની પ્રાપ્તિ

પૃ. ૫૭૭

સતતોત્સાહ પ્રયત્નથી ક્ષુદ્ર મનુષ્ય પણ ગ્લાહસ્થનની પેઠે મહાન્ બનીને લાખો કરોડો મનુષ્યોનો અનુશાસ્તા બની શકે છે. મનનોત્સાહ પ્રયત્નથી જર્મનીના પ્રખ્યાત પ્રવાન ગિસ્માર્ટ જર્મનીની પ્રગતિમાં અપૂર્વ વૃદ્ધિ કરી તે સર્વવિશ્વ-વર્તિ મનુષ્યોથી અજાન નથી ઇચ્છી બળ તરીકે સતતોત્સાહથી પ્રયત્ન કરીએ તો તેમાં કોઈ બળનો પ્રત્યવાય આવતો નથી. મનના અત્યંત દુઃખનથી દરેક કાર્યના અભયાસમાં

આત્માના જ્ઞાનમાથી પ્રકટેલા અનેક ક્રિયાઓનો આત્મજ્ઞાન થયા વિના લેહભાવ નટ થતો નથી. વિશ્વમા જેટલા વર્મમત લેહો-ક્રિયામત ઉઠ્યા છે તે સર્વનું મૂળ ખીજ આત્મામા છે અને તે સર્વનો આત્મજ્ઞાનથી લેહ ટળે છે. અનેક સંપ્રદાય—મત—ગરુદ લેહોમાં સુઝાવાથી સ્વત્તી તથા વિશ્વ મનુષ્યોની હાનિ કરી શકાય છે. પરંતુ વિવિધ ક્રિયાઓને નિર્મોહપણે સાધ્યતા સાધનપણે વિશ્વ મનુષ્યો સેવે તેમાં કોઈની અવનતિ થતી નથી. ક્રિયાઓમાં નિર્મોહતા રહે છે તો તે પરસ્પર વિરુદ્ધ હોવાની ક્રિયાઓનું સ્વપરને ધર્મપણું હાનિ થતી નથી. સર્વ દર્શનોની આત્મા વિષયો માન્યતાઓનો અનેક નયોની સાપેક્ષતાએ જેમ જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થાય છે તેમ સર્વ દર્શનોની પરસ્પર વિરુદ્ધ ધાર્મિક ક્રિયાઓનો અનેક નયોની સાપેક્ષતાએ જૈન દર્શનમાં સમાવેશ થાય છે—એવું આત્મજ્ઞાની ગુરુગમથી અવગ્રાહના આત્માની ઉત્તરિ કરવામા તથા વિશ્વની ઉત્તરિ કરવામા કોઈ જાનને પ્રત્યયાય નહીં નથી.

૨૦૦ સ્વાધિકારે ક્રિયા કરવી પૃ ૫૮૫

પોતાને જે કુચે તે સ્વાધિકારે ક્રિયા કરવી પરંતુ અન્યો જે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવા હોય તેમાં કલેશ-અરુચિ કરી સ્વાત્માની અવનતિ કરવી નહિ. ધાર્મિક ક્રિયાઓને ઉદ્દિગ્ધતા વગર કરવા જેવી જોઈએ તો તે કરવી નહિ. આત્માની અવનતિ કરવા જેવી ક્રિયાઓ કરવા જેવી જોઈએ તો તે કરવી નહિ. આત્માની અવનતિ કરવા જેવી ક્રિયાઓ કરવા જેવી જોઈએ તો તે કરવી નહિ.

અનન્ત વિચારોથી અનન્તવર્તુલરૂપ જૈનદર્શનની વ્યાપકતાથી વિશ્વધર્મોનો તેમાં સમાવેશ થાય છે. ધાર્મિક એક ક્રિયાથી વા અમુક એક દેવની માન્યતામાત્રથી દુનિયાના મનુષ્યોની સર્વજાતની પ્રગતિ થઈ શકતી નથી. આત્મજ્ઞાની ઉપર્યુક્ત સર્વ જાણે છે, તેથી અનેક ક્રિયાઓના ભેદોમાં તે રાગી દ્રેષી બનતો નથી.

૨૦૪ પ્રભુએ પ્રતિપાદિત પ્રગતિ અનેક શુભ ક્રિયાઓનો સાગર છે પૃ ૫૮૬

અમુક શાસ્ત્રમાં અમુક ક્રિયા કથી છે તે સત્ય છે અને અમુક શાસ્ત્રમાં અમુક ક્રિયા કથી છે તેથી તે અસત્ય છે-એમ માની કલેશ ન કરતાં જેનાથી સર્વ પ્રકારની શુભોન્નતિ થાય તે ક્રિયાઓને સ્વાધિકારે કરવા તરફ લક્ષ્ય દેવું. હજારો વર્ષ પૂર્વે શકટથી મુસાફરી થતી હતી અને હાલ અગ્નિયાત્રથી તુર્ત મુસાફરી થાય છે તેથી શું શકટમાં બેસવાના કઠાશ્રદ્ધને પકડવો જોઈએ ? આત્મામા અનન્ત જ્ઞાનની શક્તિ છે તેથી તે પ્રગતિકર ક્રિયાને પરીક્ષે છે અને તેને અગીકાર કરે છે. આત્મજ્ઞાનથી સર્વ શુભાશુભ ધાર્મિક ક્રિયાઓનો નિર્ણય થાય છે. શુભ ક્રિયાઓમા પણ અનેક ભેદ છે. આત્માના શુભાધ્યવસાયોની શુદ્ધિ કરનાર અને દેશ, સમાજ, સઘ વગેરેની ઉન્નતિ કરનારી ક્રિયાઓ ગમે ત્યારથી શ્રદ્ધા કરતી. મહાત્મીરપ્રભુએ પ્રતિપાદિત પ્રગતિ અનેક શુભ ક્રિયાઓના સાગર છે, તેના બિંદુઓ મમાન ક્રિયાઓ જ્યાં ૧૧. જોય પણ તે અનન્ત જ્ઞાનીએ કરેલી છે એમ જાણી તેઓને કેવળી

૨૦૬ સર્વને અધુભાવે ભેટવા પૃ. ૫૬૩

પ્રત્યેકનો પોતપોતાની ઉત્કાંતિ માટે ભિન્ન માર્ગ હોય એટલું પણ જે સહી શકાતું નથી તેના પ્રેમાલાપનું મૂલ્ય એક કોડીનું પણ હોઈ શકે એમ તમને જણાય છે ખરૂં કે ? તમને અનિષ્ટ દેખાતા માર્ગને જ તમારા માથા પર લાદવાની ચેષ્ટા કરવી, એ જ જે પ્રેમનું ચિહ્ન હોય તો પછી દેવની વ્યાખ્યા શી કરવી ? એ એક મહાકઠિન અને ભયંકર પ્રશ્ન થઈ પડે છે ખ્રીસ્તીની બાગળ મસ્તક નમાવતો હોય, કોઈ બુદ્ધની પૂજા કરતો હોય અથવા તો કોઈ મહાંમદ પયગંમરનો અનુયાયી હોય—જનાં આપણા માટે એમાંનો કોઈ પણ દેવ કૃપાવોગ્ય નથી. તે સર્વને આપણે અધુભાવથી ભેટવાને તૈયાર રહેવું જોઈએ.

૨૦૭ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર ક્યારે થાય પૃ ૫૬૫

અનીનિમય જે જે કિયાઓ અવલોકાણી હોય તે તે કિયાઓને તો દૃશ્યી પરિકરવી જોઈએ. આર્યાર્ચના મનુષ્યોના હાડમાસમાં નિવૃત્તિની ચોતપ્રેતતા થએલી છે. શ્રી મહાત્માપ્રભુએ અને તત્પર-શ્રાવુ જે જે આચાર્યોએ જે જે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિયો નિર્દેશા દોષ તે અનેક શ્વેકાવાદિભેદે ભેદવિશિષ્ટ હોય પરંતુ તેઓના મત્ય ન્દર્યોને અવગોષી સ્વાધિકારે જે કોઈ કંઈ પણ ધર્મપ્રવૃત્તિ દુર્મેા હોય અને તેથી તનુ કવ્યપાત્ન થતુ તેમ એમ તેને માસનું દોષ તો તેને તેમા વિના દુર્વા નથી શ્રી વીરપ્રભુએ દર્શન-તત્ત્વ અને જ્ઞાનતત્ત્વને જે કિલેગ નાખ્યા છે તે તો અનાદિ કાલથી પ્રવર્ત્યા કરે છે નાજાનકેય જેવ આર્ય વેદો જ્ઞાન

મમતા કદપી ચોક્ષી જીજ્ઞાસુ પડાવી લેવા મહાયુદ્ધો કરે છે તેમાં કિંચદપિ આશ્ચર્ય નથી. બહિરાત્માઓ અગર વેદાન્તની પરિકાષાઓ જીવાત્માઓ બાહ્ય વસ્તુઓમાં સુખની વાસનાથી અનેક પ્રકારનાં પાપો કરે છે, પરંતુ તેઓની સુખની આશાનો ખાડો પુરાતો નથી અને ઉક્તતા હુઃખના મહાસાગરમાં પડી હુગ્રકીઓ મારે છે. બહિરાત્મી મનુષ્યો જે લક્ષ્મી વસ્તુતઃ લક્ષ્મી નથી કિન્તુ જડભૌતિક પદાર્થ છે કે જે સુખ શી વસ્તુ છે તેને પણ અવબોધવા સમર્થ થતી નથી તેની પ્રાપ્તિથી સુખ માનીને રાગે છે, ક્રોધે છે, પરંતુ તે પદાર્થોથી ખરી શાન્તિ મળતી નથી એવો તેઓને અનુભવ થતો નથી. બહિરાત્મા એવા અજ્ઞાની મનુષ્યો ઇન્દ્રિયોનાં સુખો સોગવવા માટે અનેક પ્રકારની ધૂમશ્રેણીની પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે, તેમાં પરિણામ અતે એ આવે છે કે તેથી ઇન્દ્રિયોની ક્ષીણતા થાય છે છતાં સત્ય સુખ તો મળતુ નથી. રાજ્યવ્યવસ્થા ઘરેરે પ્રવૃત્તિઓનું મૂળ કારણ ઇન્દ્રિયસુખ છે એમ જેઓ સમજતા હોય છે તેઓ બાહ્યથી ગમે તેટલી ઇન્દ્ર સમાન ઉન્નતિ પામ્યા હોય છે છતાં તેમાં પણ તેઓની પડતી વિદ્યુદ્ વેગવત્ થાય છે. બાબોલિયન રાજ્યે, ગ્રીક રાજ્યે, ઇરાની રાજ્યે, ઇજિપ્ત રાજ્યે અને તત્સમયના મનુષ્યોએ બાહ્ય સુખની પ્રાપ્તિ માટે અને ઇન્દ્રિયોની તૃપ્તિ માટે અનેક યોધો કરી પ્રવૃત્તિઓ કરી હતી, પરંતુ તેનું પરિણામ અદ્યપર્યંત શૂન્યમાં આવ્યું છે હાલમાં બાહ્ય વિદ્યાથી પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો સત્ય સુખો માટે અનેક પ્રકારની યોધો ચલાવી રહ્યા છે પણ તેનું પરિણામ ખરેખર સત્ય સુખ માટે તો મીઠું જેવું આવ્યું છે અને આવશે માયા કર્મ અને પ્રતિધી જિજ્ઞાસુ અત્મા છે. અંધાત્મજ્ઞાનથી આત્મામાં જ અંતર સુખ છે એવો અંધાત્મ જ્ઞાનામુનિવરોએ નિર્ણય કરેલો.

તેઓને ખરાં સુખ મળતાં નથી અને સ્વાયુધ્યની સમાપ્તિની સાથે
 પરબલમાં કૃત કર્મનુસારે અન્યાવતારને ધારણ કરીને ત્યાં પણ
 બહિરાત્મકદષ્ટિથી બાહ્ય પદાર્થો સન્સુખ રૂન કરીને બાલકોની પેઠે
 અજ્ઞાનમાં સ્વભવન વ્યતીત કરે છે. તેવા અજ્ઞાની બાળભવે રમેણુ
 અને તમેણુભાં રાચીમાચીને અનેક પાપકર્મોને સમુપાર્જન કરે
 છે. બહિરાત્મ ભવોની એવી દુઃખમય સ્થિતિનેા અધ્યાત્મજ્ઞાનની
 પ્રાપ્તિ વિના અત્ત આવતો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનનું શ્રવણ કરવામાં
 આવે અને અધ્યાત્મ જ્ઞાનના અંથોનુ વાંચન કરાય પરંતુ યાવત
 અધ્યાત્મ જ્ઞાનમાં આત્માનો પરિણામ થતો નથી-તાવત અવિદ્યા
 -અજ્ઞાનનો નાશ થતો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાન વિનાનું ભવન તે ખરે-
 ખાર સુખમય યાને પ્રભુમય ભવન નથી એમ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ
 આવગોધે છે અને બહિરાત્મીય ભવોને તો તેનો સત્ય નિશ્ચય થતો
 નથી. તેઓ ભ્રમચાત્ર અવિરતિ કપાય અને બાહ્ય યોગથી કર્મ અગ્નિ
 કરે છે. અજ્ઞાની મનુષ્યો બાહ્ય સુખની લાલસાથી ચિતામણિ રત્ન
 સમાન અમૂલ્ય આયુધનો દાય થાય છે તેને જાણી શકતા નથી.
 બાહ્યથી રાજ્યપદવીને ધારણ કરનારા રાજાઓ હોય, પ્રધાનો હોય,
 ડાક્ટરો હોય, રાણાઓ હોય, સેનાપતિઓ હોય પરંતુ જ્યાં સુધી
 બાહ્ય પદાર્થોમાં તેઓ સુખની આશાથી બધાયતા છે ત્યાં સુધી તે
 આશા-તૃષ્ણા-વાસનાના તેઓ દાસો છે. તેઓ સ્વયં દુઃખી છે
 તેની તેઓ પરાશ્રમી બોલાથી અન્ય મનુષ્યોને મુખી કરી શકતા નથી.

૨૧૦. અન્તરાત્મ દશાવાળા સાધુઓ પરમાત્માની
 આંખી કરી શકે છે.

અન્તરાત્મ : આંકુરે વ્યવહાર અને નિરાકારી સદ્ધર્મદાર્યો ને

૨૧૬ આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો છે. પૃ. ૬૦૫-૬

આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો છે. પ્રતિપ્રદેશે અનન્તજ્ઞાન, અનન્ત-
દર્શન, અનન્તચારિત્ર, અનન્તવીર્ય આદિ અનન્તગુણો અને
અનન્તપર્યાયો રહ્યા છે. આત્માના પ્રતિપ્રદેશમાં અનન્તગુણોનો
અને પર્યાયોનો સમયે સમયે ઉત્પાદવ્યયધ્રુવરૂપ પ્રદા હર અને
વિષ્ણુત્વત્રયી વ્યાપી રહી છે. આત્મામાં અનાદિકાલથી અનન્ત
શક્તિયો છે તેથી આત્મા સ્વયં અનન્ત શક્તિરૂપ છે. આત્માની
અનન્ત શક્તિયોને કેટલાક દેવીઓનાં રૂપકો આપીને પૂજે છે-
ધ્યાવે છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોને કેચિત્ મનુષ્યો પ્રદા
વિષ્ણુ મહેશ્વર ગણપતિ વગેરે દેવોનાં રૂપકો આપીને પૂજે છે
અને ધ્યાવે છે. જૈનદ્રષ્ટિએ ઉત્પાદવ્યયધ્રુવતા એ આત્માનું
લક્ષણ છે. આત્મારૂપ પરમાત્માના જ્ઞાનાદિ ત્રણ ગુણોને વા
ઉત્પાદવ્યયધ્રુવતાને પ્રદા હર અને વિષ્ણુના અવતારોનાં રૂપકો
આપીને પેલાંતીઓ તેઓને ધર્મવ્યવહારમાં પૂજે છે અને માને
છે. આત્માની સાથે લાગેલા ક્રોધાદિકને મહાદેવ પ્રદા અને
વિષ્ણુનાં રૂપકોરૂપ અવતારો માની લોકો તેઓને પૂજે છે-
ધ્યાવે છે. અન્તરાત્મજ્ઞાનીઓ આત્મારૂપ પરમાત્માની રૂપકોદારા
અને દ્રુપનાઓને અમ્યગ્ વિવેક દર્શને શુદ્ધાત્મસ્વરૂપમાં
દર્શીને યર્થ થાય છે, આત્માની શક્તિયોથી અન્તરાત્માઓ
અને પ્રકૃતિ અમલકોને દર્શાવી ગયે છે. જુનાકાલમાં આત્માઓ
અમલકો દર્શાવે છે. વર્તમાનમાં તે દર્શાવે છે અને ભવિષ્યમાં

પરંતુ જ્યારે જડવાદીઓ બાહ્યસુખોમાં અત્યંત લીન થાય
યારે અતે પરસ્પર અહંતા મમતાથી કલેશો કરે છે, ત્યારે
મનુષ્યોત્તમ અંતરાત્માઓના સદુપદેશો પર કુલ લક્ષ્ય જે'થાય
છે જેથી જ્ઞાની મહત્ત્વાઓના ધર્મને અનુસરીને તેઓ આત્મ-
શુદ્ધોનો પ્રકાશ કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે. યુરોપમાં અને અમેરિકા
વગેરે દેશોમાં જડવાદની અત્યંત પ્રવૃત્તિ થઈ છે તેથી ત્યાં અધુના
બાહ્ય સુખોપભોગોમાં ત્યાંના લોકોની પૂર્ણ પ્રવૃત્તિ થયા પશ્ચાત્ત
તેઓને જ્યારે સત્યસુખનો અનુભવ નહીં આવે અને ઉલટાં દુઃખો-
નોજ અનુભવ આવશે ત્યારે તેઓ આર્યાવર્તના મનુષ્યોની પેઠે
ધાર્મિકનિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિને પસંદ કરીને આત્મિક સુખ શોધવા
લક્ષ્ય લગાવશે.

૨૧૨ અધ્યાત્મ વિદ્યા વિના ઉદ્ધાર શક્ય નથી. પૃષ્ઠ. ૬૦૭

ભારતવાસીઓમાં હાલ જે કાંઈ દુર્બલતા દેખાય છે તે
આત્મજ્ઞાન વિના નષ્ટ થવાની નથી. ભારતવાસીઓ અધ્યાત્મ-
વિદ્યા વિના એકલી સમાજસુધારાની પ્રવૃત્તિ પાછળ
પડશે તો તેઓ શુષ્ક વિચાર અને નિર્બલતા વિના
કશું પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી. મહાવીર પ્રભુએ ભારતીય
મનુષ્યોનો બાકે વિશ્વવર્તી સકલ મનુષ્યોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે એવા
એવા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો છે કે જેમા હાલની સાયન્સ
વિદ્યાના તત્ત્વોનો સમાવેશ થઈ જાય છે. મનની દુર્બલતાનો
નાશ કરીને આત્માની શક્તિઓમાં પારમેશ્વરી શક્તિનો
સંચાર કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે; માટે અધ્યાત્મ-

સ્થિતિ અવળોધે છે અને ધર્મચારોમાં પરિવર્તનો તો દેશકાલા-
નુસારે અનેક જાતનાં થયા કરે એવું અવળોધે છે. તેથી
વર્તમાનકાલમાં સ્વયોગ્ય ધર્મ્યકર્મ કે જેથી સ્વામાત્મી ઉત્પત્તિ
થાય તેને આજ્ઞાપૂર્વક દર્શાવી શકે છે અને લૌકિક-વ્યાવહારિક
કર્મોમાં કયાં પરિવર્તનો કરવાં જોઈએ તે પણ પ્રબોધી શકે છે.
આત્મજ્ઞાની ગુરુઓના અનુભવમાં ભૂતકાલીન અને વર્તમાનકાલના
સર્વ શાસ્ત્રોનાં રહસ્યો સમાઈ જાય છે. આત્મજ્ઞાની ગીતાર્થ
ગુરુઓના અનુભવો તે સર્વશાસ્ત્રો-આગમો છે—એવું પ્રબોધીને
શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક તેમની આજ્ઞાવડે ધર્મકર્મો કરવાં જોઈએ.

૨૧૫ જૈનાગમો-નિગમોમાં એકસરખો સદાયજ્ઞાનનો
માર્ગ કાયમ રહે છે પૃ. ૬૧૫

જૈન આર્યાગમો તથા જૈન આર્યનિગમો વગેરેમાં જે
તત્ત્વજ્ઞાનનો માર્ગ છે તે એકસરખો સદાય કાયમ રહે છે
તેથી તેમાં પરિવર્તનો થતાં નથી. પરંતુ ચારિત્રાચારોમાં
તો પરિવર્તનો થયા કરે છે, તેમાં સ્વાત્મા માટે જે ચોખ્ખો
ચારિત્ર કર્મો-ધર્મપ્રવૃત્તિયો હોય તેઓને આદરવી જોઈએ.

૨૧૬ શ્રદ્ધાભવથી વિજય થાય છે પૃ. ૬૧૬

પૂર્ણ શ્રદ્ધાભવથી દ્રોણાચાર્યની મૃત્તિકાની મૂર્તિ
બનાવીને એક ગુરુનો સાક્ષાત્કાર કરીને આત્મશક્તિયોનો વિકાસ
કરી શકાય છે. પૂર્ણ શ્રદ્ધાભવથી શ્રદ્ધાવાનની મકાલ કબ્જામાં
દેવતાઓ આત્મલેગ આવે છે. પૂર્ણ શ્રદ્ધાભવથી જે આત્મજ્ઞાની

અક્તો પોતાના ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે કર્તવ્ય કાર્યો કરે છે અને તેઓ ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તતા હોવાથી પૂર્ણ શ્રદ્ધાભળથી ગુરુનું હૃદય આપોઆપ ઉદ્ગારવિના પણ શિષ્યના હૃદયમાં ઉતરે છે તે માટે પૂર્ણ શ્રદ્ધાભળનો મુળ શ્લોકમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે. પૂર્ણશ્રદ્ધા બલવાન મનુષ્યો વર્તમાન જમાનામાં જે પારમાર્થિક—ધાર્મિક કાર્યો કરીને વિજય મેળવે છે તેને અન્ય મનુષ્યો મેળવી શકતા નથી

૨૧૮ રજોગુણના સામ્રાજ્યથી મહાયુદ્ધની શક્યતા પૃ. ૬૩૭

સાધુઓની હાય લેવાથી દેશનું કોમનું અને સમાજનું શ્રેય થઈ શકતું નથી. રાજાઓને અને મનુષ્યોને સમાન ગણીને તેઓને આધ્યાત્મિક જ્ઞાન સમર્પનાર સાધુઓ છે. સાધુઓના જે આધ્યાત્મિક ઉદ્ગારો નીકળે છે તે પરંપરાપ્રવાહે ધર્મશાસ્ત્રો તરીકે વિશ્વમાં પ્રવર્તે છે. પરમાત્માના વિશ્વાસ પર સર્વસમર્પણ કરનારા સાધુઓ છે માટે તેઓની સેવા કરી જોઈએ અને અજ્ઞાન વચ્ચેના આહિત્ત્વ દાન કરીને તેઓને સંતોષી તેઓની કૃપા મેળવવા સદા તૈયાર રહેવું જોઈએ. જ્યારે સાધુઓને પીડનારા અજ્ઞાની અધર્મીનાસ્તિક મનુષ્યો ઘણા પ્રમાણમાં પ્રગટે છે ત્યારે માત્ર સમુદાયની રક્ષા કરનારા ઈશ્વરી અવતારરૂપ મુનિયો પ્રગટે છે. અને તેઓ સાધુઓ સાધ્વીઓ ધર્મીમનુષ્યો અને ગરીબ પશુપાળીઓનું રક્ષણ કરે છે.

૨૧૯ પ્રવૃત્તિમય નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ પૃ. ૪૨૩

પ્રવૃત્તિમય નિવૃત્તિ એ ચુરોપનું કર્મસૂત્ર છે અને નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ એ આર્યદેશનું કર્મસૂત્ર છે. પ્રગતિ

માને છે તેનાથી બાજુ જે જે ધર્મો હોય છે તેના ખડિંગકાર કરે છે અને સ્વકીય માન્યતાવાળા વિચારોનું અને આચારોનું મૂળ રહસ્ય શું હોય છે તે નહીં જાણવાથી ધર્મના નામે પ્રવૃત્તિ કરીને અધર્મ પ્રવૃત્તિ કરે છે. અતએવ ઉદારદષ્ટિથી સર્વ ધર્મોનું સ્વરૂપ અવગોધીને પશ્ચાત્ ધર્મોના અનેક ભેદોની રક્ષા કરવામાં દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવથી જે જે ઉપાયો આદરવા ઘટે તે આત્મસમર્પણ કરીને આદરવા. સ્વાશ્રયી એક મનુષ્ય આત્મસમર્પણ કરીને ધર્મની જેટલી રક્ષા કરી શકે છે તેટલે અનેક વ્યક્તિયોના સંઘગણથી ધર્મની રક્ષા કરી શકાય છે. પતિવ્રત ધર્મરક્ષણાર્થે રજપુતાનાની રાજ-રમણીઓએ આત્મોત્સર્ગ કર્યા છે તે ઇતિહાસથી અવગોધાઈ શકે છે. કુમારપાલે ધર્મરક્ષાર્થે આત્મલોગ આપવામાં કંઈ ખાકી રાખ્યું નહોતું. ભોળા ભીમે દેશરક્ષારૂપ સ્વધર્મની રક્ષા કરવામાં આત્મસમર્પણ કર્યું હતું. જે જે સત્યધર્મો હોય તેઓની રક્ષા કરવાથી સર્વ જીવોની પ્રગતિમાં ભાગ લેઈ શકાય છે. જે વખતે જે ધર્મ કરવાની ખાસ જરૂર હોય તે વખતે તે ધર્મની રક્ષા કરવી જોઈએ. આત્મસમર્પણ કર્યા વિના ધર્મની રક્ષા થઈ શકતી નથી દેશધર્મ, સમાજધર્મ, વિશ્વધર્મ, સઘધર્મ, સ્વધર્મ, સામાજિક ધર્મ, જૈન ધર્મ, જ્ઞાનધર્મ, ચારિત્રધર્મ, ત્યાગધર્મ, નિમિત્તધર્મ, ઉપદાન ધર્મ, ઉપકારધર્મ, વિદ્યાધર્મ, ક્ષત્રિયધર્મ, વૈશ્યધર્મ, શૂદ્રધર્મ, અનેજ્ઞાનશ્રુતધર્મ, તત્ત્વધર્મ, આત્મધર્મ—આદિ અનેક પ્રકારના ધર્મોના રચણથી સર્વ પ્રકારની શક્તિયોને પ્રકટાવી શકાય છે અને તેથી વિશ્વમાં સર્વ વ્યવસ્થાઓની મુરજા કરી શકાય છે. સર્વ પ્રશ્નસ્ય ધર્મોનું સ્વરૂપ કરવામાં સર્વ શ્રુત શક્તિયોનો યોગ કરવો જરૂર માન્ય અવ્યકાતું ન જોઈએ. સર્વસમર્પણ કર્યા વિના

4 (0) 2 1 0 1 1 1

4, 1 2 1 1 1 1

1 1

2

1

ધિકારે વિવેક યતનાપૂર્વક પ્રવર્તે. પ્રવૃત્તિ કરનારા કર્મયોગીઓ અત્યંત સંખ્યામાં પ્રકટે; બાહ્યસામ્રાજ્ય અને ધર્મસામ્રાજ્યનો ચારે વર્ણોની સાથે પરસ્પર નિકટ સંબંધ છે. તેનાં સ્વરૂપોને મનુષ્યોએ ગુરુગમથી અવબોધવા જોઈએ. રાજ્ય, સમાજ, સંઘ, કોમ, ધર્મ વગેરેમાં માલિન્ય પ્રવેશતું નથી તથા કોમાદિનો નાશ થાય એવો સાધ્યશૂન્ય વિચારોનો તથા પ્રવૃત્તિઓનો સડો પ્રવેશતો નથી. દરેક વર્ણુ યોતાનો મૂળ ઉદ્દેશ ભૂલી જાય છે અને અજ્ઞાન તરફ પ્રવૃત્તિ કરે છે ત્યારે તે સ્વહસ્તે સ્વાત્માનો નાશ કરે છે. વર્તમાન જમાનામાં જેન કોમે ચાર વર્ણોની વ્યવસ્થાનો પુનરુદ્ધાર કરવો જોઈએ.

૨૨૭ સત્યાન્નાસ્તિ પરો ધર્મઃ પૃ. ૬૬૦થી ૬૬૧

સત્યાન્નાસ્તિ પરો ધર્મઃ સત્યથી અન્ય કોઈ ધર્મ નથી. સર્વ પ્રકારનું શુભ કરનાર ધર્મ હોવો જોઈએ. આ ભાવમાં પ્રત્યક્ષ સર્વ શુભકારક ધર્મ અનુભવાય તે ધર્મ સેવવો જોઈએ. જે ધર્મમાં રજોગુણી આચારોનું બાહુલ્ય પ્રવર્તતું હોય છે તે ધર્મના નામથી જે ધર્મ હાલ પ્રસિદ્ધ હોય તો પણ તે અધર્મરૂપ હોવાથી ત્યાગ કરવાયોગ્ય છે.

સદ્ગુણ મનુષ્ય પણ ધર્મના નામે મતભેદ ધારીને પરસ્પર એકપ્રીત્તને અધર્મી ધારી કલેશયુક્તો કરે છે અને વિશ્વમાં તેથી અશાન્તિ ફેલાય છે. અત્યેવ તેવો અશુભ ધર્મ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

વિશ્વમાં અમુક એક ધર્મ રૂઢાપિ થયો નથી અને થવાનો નથી. વિશ્વમાં સર્વત્ર મનુષ્યોનો એકધર્મ કરવા

૨૨૮ ધર્મ અને ધર્મીઓની રક્ષા કોણ કરી શકે? પૃ, ૬૬૨થી ૬૪

જ્ઞાત્રબલ વિના કદાપિ ધર્મ અને ધર્મીઓની રક્ષા થતી નથી. વૈશ્યત્વના બલ વિના ધર્મ અને ધર્મીઓની પુષ્ટિ વૃદ્ધિ થતી નથી. સેવાના બળવિના ધર્મનાં સર્વ અંગોમાં પરિપૂર્ણ વ્યવસ્થા રહેતી નથી. જ્ઞાનબળ વિના ધર્મનાં રહસ્યો જાણાતા નથી. અને તેથી ગાઠરીઓ પ્રવાહ વૃદ્ધિ પામે છે. અતએવ કોઈપણ કાલમાં ઉપર્યુક્ત ચારે બલપૈકી કોઈપણ બલની ન્યૂનતા થવા દેવી નહીં અને જે કાલે જે બલની ન્યૂનતા થઈ હોય તે બલને તે કાલે ગમે તે ઉપયોગથી દેશમાં સંઘમાં સમાજમાં પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. રજોશુભ્ર તમોશુભ્ર અને સત્ત્વશુભ્રની પેલીપાર આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ રહ્યો છે. અનાદિકાલથી આત્મા છે અને અનન્તકાલ પર્યન્ત રહેવાનો આત્માવિના ધર્મ નથી તેથી આત્માના ધર્મને સનાતન જૈનધર્મ કથવામાં આવે છે. આત્માનો ધર્મ આત્મામાં છે તેને ધ્યાન ધરીને અનુભવવો જોઈએ. આત્મા તે જ આત્માની શુદ્ધ પ્રકટવા થી પરમાત્મારૂપ થાય છે.

यः परमात्मा परं सोऽहं, योहं स परमेश्वरः ।

मदन्यो न मयोपास्यो, मदन्यो न यजाम्यहं ॥

જે પરમાત્મા પરમબ્રહ્મ છે તે હું છું અને જે હું આત્મા-બ્રહ્મ છું તે પરમેશ્વર છે, મારાથી અન્ય-આત્માથી અન્ય બ્રહ્મ-થી અન્ય કોઈ બ્રહ્મ નથી અર્થાત્ આત્માને ઉપાસ્ય નથી, આત્મા અર્થાત્ બ્રહ્મથી સ્વયં શુદ્ધબ્રહ્મ ઉપાસ્ય છે.

આયાવર્તમાં અન્ય દેવો કરતાં અનેક જ્ઞાનામુખી પર્વત શાસ્ત્રના વગેરેના જ્ઞાતાઓ યજ્ઞ નથી તેમ જ કોઈ ધર્મ જ. આયાવર્ત-

ધર્મનું વિશેષ રક્ષણ થાય અને ધર્મી મનુષ્યોનું વિશેષતઃ સંરક્ષણ થાય એવાં આપવાદિક કર્મો કરવાં જોઈએ. સામાજિક બલ, રાજ્ય-બળ, ક્ષાત્રબલ, વૈશ્યબલ, બ્રાહ્મણબલ, શૂદ્રબલ ભેગું કરીને વિશ્વમાં ધર્મનું અસ્તિત્વ રહે એવાં આવશ્યક કર્મો કરવાં જ જોઈએ.

૨૩૦ દાન અને સેવાનું ધર્મમાં સ્થાન પૃ. ૬૬૮-૬૯ જ્ઞાનોદય કાલમાં ધર્મની વ્યાપકતા કરવા સર્વ ધર્મીય મનુષ્યો પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ જેઓ ધર્મને આચારમાં મૂકીને બતાવે છે તેઓનો ધર્મ સર્વત્ર વિશ્વમાં પ્રસરે છે. રાગદ્વષ, અહંતા, ઇર્ષ્યા, નિન્દા વગેરે જેઓના હૃદયમાં નથી એવા કરુણાસાગર મૈત્રીભાવના વાળા મહાત્માઓથી ધર્મની વિશ્વમાં સંભવનતા રહે છે. પુણ્યબંધાદિકારક જે જે શુભકર્મો, પુણ્યકર્મો, ધર્મકર્મો દે જેઓની ઉપયોગિતા ધર્મશાસ્ત્રોમાં દર્શાવી છે તેઓનો વિશ્વમાં પ્રચાર થવા માટે ઉપદેશ દેવો જોઈએ. વિશ્વજનોના બિન્ન ભિન્ન અધિકાર છે તેથી એક સરખાં પુણ્યકર્મોમાં સ્વાધિકાર સર્વ મનુષ્ય ભિન્નભિન્ન પ્રવૃત્તિ દે છે તેમાં મુઝાવું ન જોઈએ. ધર્મની પ્રભાવના કળારાઓ જ ખરેખરા ધર્મના રક્ષકો છે. અનેક શુભકર્મોથી ધર્મની પ્રભાવના કરી શકાય છે. જ્ઞાનદાન, અન્નદાન, વસ્ત્રદાન, સુપાત્રદાન, કીર્તિદાન અનુકંપાદાન, અને સેવાથી સર્વ જીવોને ધર્મ તરફ આકર્ષી શકાય છે. સાત્ત્વિક સેવાથી આત્માની શક્તિઓ ખીલે છે અને પુણ્યની આસપાસ જેમ ઝમરો ગુંજે છે તેમ તેમાં કર્મધોગોની આસપાસ ધર્મી મનુષ્યોના સમૂહ ભેગો થાય છે અને તેના વિચારોને અને આચારોને અનુસરે છે ધર્મની પ્રભાવના કરતારાઓની ખરેખર જે ધર્મમાં વિશેષ મહત્ત્વામાં હોય છે તે ધર્મની વશમાં વ્યાપકતા થાય છે. ધર્મશાસ્ત્રોએ જે ધર્મજ્ઞાનપ્રચારથી પાડ્યા

તેઓને સ્વાધિકારે આદરવા જોઈએ. જ્ઞાનશ્રદ્ધાબલે ધર્મચારો-સદાચારો આચર્યા છતાં કલ્યાણ કરનારા થાય છે. જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા વિના આચારો આચરતાં છતાં આત્માનુ કલ્યાણ કરી શકાતું નથી. જ્ઞાનવિના આચારોમાં મંઘતા પ્રાપ્ત થાય છે અને શ્રદ્ધાવિના આચારોને આચરવામાં આત્મખળ રહેતું નથી. શ્રદ્ધાવિના આચારોમાં એક સરખી પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી. સર્વધર્મોમાં-સર્વધર્મશાસ્ત્રોમાં આચારોને પ્રથમધર્મ કથ્યો છે. સર્વ વ્યવહારનો આધાર આચાર છે. હજારો લાખો કરોડો વિચારોની મૂર્તિઓ આચારો છે. લાખો કરોડો વિચારનું ફલ આચારો છે. આચારો વિના ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી. કોટિવિચારો કરી કરીને તેઓને પણ આચારમાં મૂકવાની જરૂર રહે છે. વ્યવહારથી લોકોનો આધાર આચાર છે. આત્માના ગુણ ખીલવવા માટે સ્વયોગ્ય આચારોને આચરો અને નકામા તર્કો કરવાના છોડી દો. હૃદયવિના આચારોની આચરણ થઈ શકતી નથી; વ્યક્તિબલ, જ્ઞાતિબલ, સમાજબલ, સઘબલ અને દેશબલને વધારવા માટે સર્વ મનુષ્યોએ વ્યાવહારિક આચારોને અને ધાર્મિકાચારોને સેવવા જોઈએ. તર્કમય અપ્રતિષ્ઠાનદ્-તર્કો, યુક્તિ કરવાથી ઠેકાણે ઠરવું થતું નથી. લાખો લાખો આપનાગ કરતાં સદાચારનિષ્ઠ એક મનુષ્ય જેટલું સ્વપગ્તું શ્રેય કરી શકે તેટલું અન્ય કોઈ કરી શકતું નથી. જ્ઞાન શ્રદ્ધાપૂર્વક સદાચારસ્થિતમનુષ્યોનો નિપાત-નાશ થતો નથી. દેશકાલાનુસારે ધર્માર્થિકના ગદાચારોમાં ધર્મક્રિયાઓમાં ધર્માનુષ્ઠાનોમાં પગ્વિર્તનો થયા કરે છે. ધર્મવિનાનો કોઈ આચાર આચરવા યોગ્ય નથી. દેશની, ધર્મની, મંઘની અને જ્ઞાતિની પડતી કરનારા આચારો જે દે ગદાચારો તરીકે ગણાના હોય તેપણ

૨૩૩ જ્યાં ધર્મ ત્યાં જય અને અધર્મથી પરાજય.

પૃ. ૬૪૭

ધર્મ કામ અને અર્થના ઇચ્છકોએ સંસારબંધનમાં પ્રથમ સદાચારના સેવકો બનવું જોઈએ ન્યાયસદાચાર વિના અનેક રાષ્ટ્રોનો અધ પાત થયો. જે ધર્મના મનુષ્યોએ અને રાજ્યસત્તાધીશ લોકોએ ન્યાયસદાચારોને પરિહર્યા તેઓની અધોદશા થઈ એમ ઇતિહાસનાં પાનાં ઉકેલતાં અવલોકાય છે. આધ્યાત્મિકજ્ઞાનથી સદાચારોનાં રહસ્યો વિશ્વમાં જીવતાં રહે છે. અત્યેવ આધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરીને સદાચારોનું સંરક્ષણ કરવું જોઈએ લૌકિક કર્મ અને વર્ણ એ બે વડે યુક્ત મનુષ્યો વિશ્વમાં સ્વાધિકારવડે સદ્-ધર્મ્યકર્મોમાં સારી રીતે સંગત હોય છે. ઇશ્વરની લક્ષિતથી, શુરુની લક્ષિતથી, ધર્મીઓની સેવાથી અને સાધુઓની સેવાથી સદાચારના વિચારોની પ્રાપ્તિ થાય છે. આચારોવડે અને શુભ-શુદ્ધ અધ્યવસાયોવડે મોક્ષમાર્ગની આરાધના કરી શકાય છે. જ્ઞાનક્રિયાવડે મોક્ષ છે. ક્રિયા એ આચારક્રમ છે પરંતુ તેમાં દુર્ગુણોનો પ્રવેશ થાય છે તો આચારમાં મલિનતા પ્રકટે છે. આચારોવડે શુભ અધ્યવસાયો પ્રકટાવવાથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે. જે જે આચારોવડે આત્માના અધ્યવસાયોની શુદ્ધિ થાય છે તે તે આચારોને સ્વાધિકારે એવવાની જરૂર છે. આત્માના જ્ઞાનદર્શનચારિત્રશુભની શુદ્ધિ માટે આચારોની ઉપયોગિતા છે સદાચારોમાં સ્થિર ગુણોથી આત્માના અધ્યવસાયોની શુદ્ધિમાં સ્થિર રહેતાય છે.

સ્વર્ત્તવ્યવિચારોમાં પ્રવૃત્ત થવાથી મર્વ પ્રકારની સ્વ-પદ્ધતી શુભ ગતિઓનો હિંદય થવાનો છે તે વિના લાંબાં સમયમાં આત્માની તમુ માત્ર પશુ આગળ પ્રગતિ થઈ ગઈ

રાગદ્વેષના કદાચકુથી ઘેગયેસ મનુષ્ય મધ્યસ્થ બની શકતો નથી. મધ્યસ્થ થયા વિના વિશ્વમાં પ્રવર્તિત સર્વધર્મોમાંથી સત્ય અને અસત્યને બ્રહ્મ પાડવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી. માધ્યસ્થ્યગુણ વિના આત્મજ્ઞાનનો વિશેષ પ્રકાશ થતો નથી. જ્ઞાનાવરહોયાદિકર્મનાં આવરણો દૂર થવાથી માધ્યસ્થ્ય ગુણ ખીટી શકે છે. આ વિશ્વમાં મધ્યસ્થગુણની ભાવનાથી સર્વ ધર્મની સર્વ બાબુઓનું અવલોકન કરી શકાય છે. મૈત્રી પ્રમોદ માધ્યસ્થ અને કારુણ્ય એ ચાર ભાવનાના વિચારોનો મનુષ્યોમાં પ્રચાર થવાથી વિશ્વમાંથી અત્યંત અશાન્તિ દૂર થાય છે અને સ્વર્ગસમાન વિશ્વ બની શકે છે. આ વિશ્વમાં મૈત્રીઆદિ ચાર ભાવનાઓનો કરોડો ગ્રંથો લખીને વા તેનાં કરોડો ભાષણો કરીને સ્વપરની જે ઉન્નતિ કરી શકાય છે તે અધ્યમાત્ર છે. પરંતુ મૈત્રીઆદિ ચાર ભાવનાને આચારમાં મૂકવી તે જ આત્માની અનંતગુણી ઉન્નતિ છે. વાગિક જ્ઞાન વા ભાવનામાત્રથી ઉન્નતિ કરી શકાતી નથી. દેશોન્નતિ કરવા માટે, સામાજિકોન્નતિ કરવા માટે, નદોન્નતિ કરવા માટે, ચાતુર્વર્ણ્યોન્નતિ કરવા માટે, ત્યાગીઓની ઉન્નતિ કરવા માટે જે જે ઈચ્છા રાખનારાઓ હોય તેઓએ ચાર ભાવનાને આચારમાં-વર્તનમાં મૂકી બતાવવી જોઈએ.

૨૩૬ મત્વગુણ, રમેગુણ અને તમોગુણ. પૃ. ૬૯૯

વિશ્વમાં શાન્તિનો પ્રચાર થાય એવા સિત્ત સિત્ત કર્મો હોય છે અને સિત્ત સિત્ત વર્ણીય મનુષ્યોથી શાન્તિનો પ્રચાર થાય છે ચારે વર્ણોનું અને ત્યાગીઓનું સમાન બળ હોય છે, નો વિશ્વમાં વિગેષતઃ શાન્તિ પ્રસરે છે. દોઢ વર્ણનું ગુણકર્મનુંમારે અધિક વા ન્યૂન બળ થતાં અશાન્તિનો વિકાર કાઢી નીકળે છે. વાન પિત્ત અને કફની

પ્રથમ તો દોષી હોય છે. અન્યના દોષોના સંસ્કારોને હૃદયમાં સ્થાપન કરવામાં આવે છે અને તેથી તે તે દોષોનો દોષદષ્ટિ વાળા મનુષ્યમાં ઉત્પાદ થાય છે. ન્યૂનાધિક દોષોથી સર્વ જીવો વ્યાપ્ત છે તેથી કોઈની નિન્દા ન કરતાં સર્વ જીવો પર કરુણાભાવના ધારણ કરવી જોઈએ. આત્મજ્ઞાની મનુષ્યો સર્વ જીવોને-દોષદષ્ટિને આગળ કરી નીચ ગણતા નથી. આત્મ જ્ઞાની મનુષ્યો અન્યોના દોષો દેખવા તરફ દૃષ્ટિ દેતા જ નથી. ક્ષત્ર ગુણો જેવા તરફ લક્ષ્ય દીધા કરે છે. દોષીઓમાં ગુણો પ્રચારવા માટે આત્મશક્તિથી પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. દોષીઓના આત્માઓમાં સત્તાએ અનંતાગુણો છે તેઓનું જ્ઞાન કરાવવાથી દોષીઓ દોષ મુક્ત થઈ જાય છે. સર્વ જીવોમાં ગુણો હોય છે. આત્મામા મનનો સંબંધ થવાથી મનમાંથી દોષોનો વિલય થઈ જાય છે અતએવ દોષીઓને આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ અવલોકાવવું જોઈએ. મનમાંથી રાગદ્વેષને દૂર કરવા માટે વિચાર કરવામાત્રથી કંઈ થઈતું નથી, પરંતુ રાગદ્વેષનો નાશ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે. સર્વ જીવોને પ્રજ્ઞજ્ઞાનથી પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત થાય છે તો દોષીઓનો આત્મજ્ઞાનથી ઉદ્ધાર થાય એમાં કશું આશ્ચર્ય નથી. આત્મજ્ઞાન-પ્રજ્ઞજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી સર્વ દોષોનો નાશ થાય છે. અતએવ જ્ઞાનીઓએ દોષીઓના દોષો નાશ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ જેના હૃદયમા ક્ષમાદિ ગુણો ઉત્પન્ન થયા છે તેવો મનુષ્ય ગુણોને પ્રચાર કરી શકે છે. જેનામાં દમ દયા-શુદ્ધ પ્રેમ સ્વાત્મજ્ઞાન વગેરે ગુણો ઉપન્યા છે તે મનુષ્ય જ્ઞાનાદિબળે અન્ય મનુષ્યોમા સદાગત-ધર્માચારદ્વારા ગુણોને પ્રચારી શકે છે. સદ્ગુણોથી ગુણી મનુષ્યોની અન્ય દોષી જીવોના પર મુખથી ઉગટેશ ગાળ્યા વિના પશુ અત્યંત અગત થાય છે માટે કર્મયોગી મનુષ્યોએ

અંશતાએ તેઓનું જીવન ટકી રહેલું છે એમ અવળોધવું. સર્વ દુનિયામાં જ્યાં જ્યાં સત્ય રહેલું હોય તે મહત્વું-પરંતુ પક્ષપાત કરવો નહિ. સત્યના અશોની વિશાલતાની દૃષ્ટિએ સર્વત્રથી સત્ય આકર્ષી શકાય છે અને તેથી તેવા બૃહદ્ભાવથી ધર્મને સજીવન રાખી શકાય છે. તેથી સ્વધર્મમા જે જે ખામીઓ બાકી રહેતી હોય છે તે સત્યાશોના મહત્વથી પૂર્ણ કરી શકાય છે. વિશ્વમાં સર્વ ઠેકાણે સત્ય વ્યાપી રહેલું છે. કદામહ ત્યાગ કર્યાવિના સત્યની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. કદામહરાહુના કાળા વાતાવરણથી સત્યની આખી થઈ શકતી નથી. જૈનકોમમાં ધર્માચાર્યો પરસ્પરમા થતો-થનાર કદામહ ત્યાગ કરે તો તેઓ પરસ્પર સત્યનું મહત્વ કરવા સમર્થ થઈ જશે એમા કંઈ શકા નથી. સત્યની અનેક દૃષ્ટિઓવડે વ્યાખ્યા કરીએ તોય અનંત સત્ય બાકી રહે છે. જ્યારે આવી સત્ય-ધર્મની સ્થિતિ છે ત્યારે અનંત સત્યમાથી વિશ્વજીવો અનંતમા ભાગે સત્ય મહી શકે છે તેથી કદામહ કરવાની કંઈ પણ જરૂર રહેતી નથી. સર્વગત જે સત્ય છે તેમાથી પણ અનંતમા ભાગે સત્ય મહી શકાય છે અને અનંતમા ભાગે સત્ય કથી શકાય છે, કદામહથી સત્યના અનેક અંશો હોય છે તેમા અસત્યનો આરોપ થાય છે અને તેથી સત્યનો લોપ થાય છે. જે અગે સત્ય મહુ હોય છે તેનાથી બાકી અનંત સત્ય હોય છે-તે સાપેક્ષદૃષ્ટિ ધારણ કર્યાવિના અનુભવમા આવી શકે તેમ નથી. ધર્માચારોમાં ધર્મક્રિયાઓમા સદાચારોમા ધર્મનુષ્ઠાનોમા અમુક દૃષ્ટિએ કદામહ બંધાયા પડ્યાત અમુક અન્યધર્માચારોમાંથી ક્રિયાઓમાંથી સદાચારોમાંથી જે જે અગે ક્ષેત્રકાલાનુસારે સત્ય હોય છે તે મહી શકાતું નથી એટલું તો નહિ પરંતુ તેમાથી સત્યને મારી નાખવાની પ્રવૃત્તિ પણ કર્યાવગર સફી શકાતું નથી. અનેક ધર્મમતવાદીઓ

ખનો. શ્રીસદ્ગુરુની-સમ્મતિથી-અનુમતિથી સર્વકર્તવ્યકાર્યોમાં નિષ્કામપણે પ્રવૃત્ત થઈ શકાય છે. વિનયાદિગુણવાળા શિષ્યોને ગુરુની સેવાથી જે મળે છે તે અન્યથી મળતું નથી. ”

૨૪૩ તપ લૌકિક અને લોકોત્તર ૧૮૯, થી ૯૨

જ્યાં અત્યંત લાંઘણ થતી હોય છે એવું તપ ન કરવું જોઈએ. સત્યપુરુષોએ જે આત્માની શક્તિઓનું પ્રકાશક હોય તેને તપ કહ્યું છે. અશુભેચ્છાનો રોધ કરવો અને તપ કહે છે—જેનાથી આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ થાય છે અને દુઃખ સહનપૂર્વક માનસિક વાચિક-કાયિક પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે તેને તપ કહે છે. જે જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મોને તપાવે એવી જે જે પ્રવૃત્તિયો છે અથવા એવા જે જે સહનતાદિક સદ્વિચારો છે તેને તપ કહે છે. આત્માને ઉદ્ધાર કરવામાં, સમાજનો ઉદ્ધાર કરવામાં, સંઘની પ્રગતિ કરવામાં અને દેશરાજ્યની ઉન્નતિ કરવામાં જે જે કષ્ટો-દુઃખો સહન કરવાં પડે છે અને ઉપદ્રવો સહન કરવાપૂર્વક જે જે પ્રવૃત્તિયો કરવી પડે છે તેને તપ કહે છે. કેાઈ પણ આત્માની શક્તિ ખીલવવાને અને અશક્તિયોને દૂર કરવાને જે જે કર્મો કરવા પડે છે તેને કપ કહે છે. જે ધ્યેયપ્રાપ્તવ્ય વસ્તુ માટે પ્રવૃત્તિ કરવાની હોય તેમાં જ મનની એકાગ્રતા કરીને અન્ય વિચારોથી અને અન્ય સુખમય પ્રવૃત્તિયોથી દૂર રહેવું તેને તપ કહે છે. આત્માને સુવર્ણની પેઠે જે તપાવે છે અને આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ કરાવે છે તેને તપ કહે છે. વિદ્યભ્યાસ કલાભ્યાસ યોગાભ્યાસ ધર્માભ્યાસ શારીરિક માનસિક વાચિક રૂપિયોને ખીલવવા અનેક દુષ્ટોને સદન કરી સ્વાશ્રયી બનવું

અને મન વાણી કાયાની શાક્રતયોની ક્ષીણતા થાય તથા આત્માના યોગોનો હૃદયહાર ઉપયોગ કરીને તેનો નાશ થાય એવા તપને કદાપિ ન કરવું જોઈએ. મન વાણી અને કાયાના યોગોની શક્તિયો ન ઘટે અને આત્માના જ્ઞાનદિગુણોનો વિકાસ થાય એવી રીતે તપ કરવાની જરૂર છે. મનની એકાગ્રતા વધે અને સર્વ પ્રકારનાં શુભ જ્ઞાનોની પ્રાપ્તિ થાય એવી રીતે સ્વાધિકાર તપ કરવાની જરૂર છે. વિષયવાસનાઓની વૃત્તિયો પર જ્ય મેળવવાને જે જે આચારોને આચરવા અને વિચારોને કરવા તેને તપ કહેવામાં આવે છે. દુષ્ટચિત્તો દુષ્ટાચારો હાનિકરક આચારો અને દુષ્ટ વ્યસનો વગેરેનો સમાજમાંથી સંઘમાંથી અને રાજ્યમાંથી નાશ કરવા જે જે શુભ પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં દુઃખોને-દુષ્ટોને સહવાં તેને તપ કહેવામાં આવે છે. વાસનાઓનો નાશ કરવા ઉપવાસ કરવામાં આવે છે તેને તપ કહે છે, પરંતુ ઉપવાસ બાદ પુનઃ શરીરમાં ધાતુપુષ્ટિ થતાં વાસનાઓ પ્રકટે છે માટે ઉપવાસમાત્રથી કામાદિની શાન્તિ થતી નથી પરંતુ તે સાથે મનમાંથી વાસનાઓ ટળે તેવું આધ્યાત્મિકતપ કરવાની જરૂર છે. આત્માની બાહ્ય-આ-રિક્તશક્તિયોની વૃદ્ધિ કરે અને મનનતાનો નાશ કરે એવું સ્વાધિકારે ક્ષેત્રકાલાનુસાર તપ કરવું જોઈએ. શાસ્ત્રવિધિના અનુસારે દ્રવ્યક્ષેત્રકાલમાવતું જ્ઞાન કરી યથાશક્તિયો તપ કરવું જોઈએ. મનુષ્યની પારમાર્થિક અને આત્મોન્નત્તિકારક સર્વ શુભપ્રવૃત્તિયોના ગર્ભમાં તપ રહેલું છે તે ગુરુગમપૂર્વક અનુભવ શ્રદ્ધવાથી અવબોધાય છે. રાગ-દ્વેષ-ઈર્ષ્યા-નિન્દા-ક્રામ વગેરે અન્તઃક્રિયાઓનો નાશ કરવો એ સર્વોત્તમ તપ છે. પૂર્વે ચારે વર્ણમાં અને ત્યાગીઓમાં કદાચક, દેવ, ક્રોધ, માન, માયા, લેભ આદિ દુર્ગુણોના નાશાર્થે જે જે પ્રવૃત્તિઓ થતી હતી

આવે છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ દૃશ્ય પદાર્થોની ઇચ્છાઓના ત્યાગ કરવામાં ઉચ્ચ શુદ્ધ તપનું મહત્વ કહ્યું છે. વૈશાખ અને જ્યેષ્ઠ માસમાં સૂર્યનો અત્યંત તાપ પડે છે ત્યારે અત્યંત વૃદ્ધિનો પ્રારંભ થાય છે તેની પેઠે સર્વ મનુષ્યોને સ્વાધિકારે નિરાસક્તમાવથી કર્તવ્યકાર્યો કરતાં અત્યંત દુઃખાદિ તાપ વેડવો પડે છે ત્યારે અનંત-સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. મોક્ષની સર્વ પ્રકૃતિયો પર કાળૂ મેળનીને નિર્મોહદૃષ્ટાએ આત્મામાં સ્થિરતા-રમણતા કરવી એ જ તપ છે. તપના પ્રથમ પગથીએ ચઢવાથી અનુક્રમે ચરમતપની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે પ્રથમવ્યવહારિક શુભ કર્મોના તપની સેવા કરવી પડે છે, યમનિયમની સિદ્ધિ થયા વિના ધ્યાનસમાધિની પ્રાપ્તિ કરવી તે જોમ અયોગ્ય છે. તેમ પ્રથમ બાહ્યતપની સિદ્ધિ કર્યા વિના આંતર-તપની એકદમ પૂર્વભવના સંસ્કાર વિના પ્રવૃત્તિ સેવવી તે અયોગ્ય કરે છે.

૨૪૪ બ્રાહ્મશત્રુઓ કરતાં આંતર શત્રુઓ ભયંકર છે.

૧૬૩-૯૪

ભાવાર્થ:—બ્રાહ્મશત્રુઓ કરતાં આંતર શત્રુઓ વિષય, ક્ષયાય, નિન્દા, નિઠ્રા, વિકથા વગેરે પ્રમાદોથી આત્માની અન્નતશુભી હાનિ થાય છે. ચતુરશીની લક્ષ્યોનિમાં વારંવાર પરિબ્રમણ કરાવનાર આંતર પ્રમાદશત્રુઓ છે. અનેક પ્રકારના ધર્મ કર્મોની પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રમાદો થવાના અનેક પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રમાદોથી સાવધ રહેવાની અત્યંત જરૂર છે. શ્રી વીરપ્રભુ શ્રી ગોનમસ્વામીને કહે છે કે —હે ગોનમ ! તું દાણમાત્ર પ્રમાદ કર નહીં. વિષમદાણથી એક વાર

અને પરતંત્ર થયાં. પ્રમાદોથી આર્યમનુષ્યોએ પૂર્વની સર્વશુભ-શક્તિયોનો વારસો ખોયો અને તેથી આર્યોની અત્યંત હાનિ થઈ. પ્રમાદોથી મોજશોખ-આલસ વધે છે, અને તેથી ભય, સ્વાર્થ, દેહાધ્યાસ, વૈર, ઈર્ષ્યા, વગેરે દુર્ગુણોનું જોર વધતાં મનુષ્યોમાંથી સાત્વિકગુણોનું જોર ઘટે છે અને અંતે પરિણામ એ આવે છે કે જેથી રાજ્યની, સંઘની, ધર્મની પડતીનો પ્રારંભ થાય છે.

૨૪૫ સર્વ શક્તિ અને અહ્મજ્ઞાનનું મૂળ-‘અહ્મચર્ય’

૬૯૪-૯૫-૯૬

વીર્યરક્ષા એજ શીલ છે તે વીર્યરક્ષા સર્વશક્તિયોનું મૂલ છે. અહ્મજ્ઞાનનું કારણ વીર્યરક્ષા છે. વીર્યરક્ષારૂપ દ્રવ્યઅહ્મચર્ય સદા સાધવું જોઈએ. દેશધર્મોન્નતિપ્રદ અહ્મચર્ય છે. ધર્માર્થકાંક્ષીઓએ શીઘ્ર આત્મોન્નતિ કરનાર અહ્મચર્યને સદા સાધવું જોઈએ.

વિવેચન :—આત્મારૂપદેવતુ દેહમન્દિર છે. દેહરૂપમન્દિરને ટકાવ અહ્મચર્યથી થાય છે. શારીરિકપુષ્ટિ, વાર્ષિકપુષ્ટિ અને માનસિકપુષ્ટિ માટે વીર્યરક્ષા કરવાની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે. વીર્યનો નાશ કરવાથી મનુષ્યો સત્તા, લક્ષ્મી, વ્યાપાર, વિદ્યા, સુખ વગેરેથી દુષ્ટ થાય છે અને તેઓ અન્યપ્રગતિશીલ પ્રજાના પાદ નીચે ઢચરાઈ મરી જાય છે. દેશોન્નતિકારક, ધર્મોન્નતિકારક, અને રાજ્યોન્નતિકારક આત્મોન્નતિ આદિ સર્વપ્રકારની જે જે શુભોન્નતિયો ગણાય છે તેનું મૂલકારણ વીર્યરક્ષારૂપ અહ્મચર્ય છે. પંડિતો, વિદ્વાનો, બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિય, શૂદ્રો, શૂદ્રો વગેરે સર્વશુભ-કર્મવિરિષ્ટ મનુષ્યો વીર્યરક્ષારૂપ અહ્મચર્યને પાળે છે તો તેઓની

ગૃહસ્થોએ અને સાધુઓએ સ્વોચિત કર્મોમાં નીતિનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ. સાધુઓએ ઉત્સર્ગમાર્ગથી સાત્વિક કર્મો કરવાં જોઈએ. ભાષિતપ્રસંગે ગૃહસ્થો પર અને સાધુઓ પર અનેક પ્રકારની આપત્તિઓ આવે છે અને તેથી ધર્મ ઉપર પણ અનેક પ્રકારની આપત્તિઓ આવે છે તેવા પ્રસંગે સાધુઓએ અને ગૃહસ્થોએ આપદુદ્ધારક આપદ્ધર્મ સેવવો જોઈએ.

અમુક દેશમાં, અમુક ક્ષેત્રમાં, અમુક મનુષ્યોમાં વિદ્યા, જ્ઞાનકર્મ, વ્યાપાર, સેવા વગેરે શક્તિઓના રક્ષણ માટે સાધુઓ પડે અને ગૃહસ્થોપડે આપદ્ધર્મ સેવાય છે. કેાઈ કાલે દેશના ઉપર આપત્તિ આવી પડે છે ત્યારે દેશાપત્ત-ધર્મકર્મને સેવી. દેશની આબાદી રક્ષવી પડે છે, કેાઈ વખત રાજ્ય પર અને વિદાને પર આપત્તિ આવી પડે છે ત્યારે તે તે ધર્મની રક્ષા કરવાને આપવાદિક ચોક્કસ કર્મોને કરીને તે તે ધર્મની રક્ષા કરવી પડે છે. આ બાબતમાં જેઓ અજ્ઞાન રહે છે તેઓને હાથે તે તે ધર્મોનું રક્ષણ થઈ શકતું નથી. જેનો હાલ તેર લાખ જેટલી સંખ્યામાં આવી પડ્યા છે. બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો અને શૂદ્રો તથા વૈશ્યની અનેક પેટાબળતિઓવડે જૈનધર્મ સેવાતો નથી. હવે જૈનોની સંખ્યામાં ચાર્તુવર્ણ્ય મનુષ્યોની વૃદ્ધિ ન થાય તો જૈનકોમનો નાશ થવાનો પ્રસંગ પાસે આવી લાગ્યો છે આવી સ્થિતિમાં તેઓ જૈનકોમની વૃદ્ધિ કરવા આપદ્ધર્મનું સેવન ન કરે તો વર્તમાન જૈનો પોતાના હાથે પોતાનો નાશ કરે એમાં કંઈપણ આશ્ચર્ય નથી. કેાઈપણ ધર્મ એવો નથી કે જે આપદ્ધર્મમાં ઉદ્ધારક શક્તિઓને નેત્રવામાં પ્રતિગ્રંધ કરતો હોય. મનુસ્મૃતિમાં બ્રાહ્મણો વગેરેના આપદ્ધર્મો જે જે કરવા લાયક

કરવાનો આપદ્ધર્મ સેવવાનો પ્રસંગ આવી પહોંચ્યો છે. ઈગ્નાંક, ક્રાન્સ, જર્મની વગેરે દેશોના મનુષ્યો જો યોગ્ય આપદ્ધર્મકર્મોને સેવશે તો તે પુનઃ પૂર્વની સ્થિતિએ આવી પહોંચશે. જે કામમાં પ્રગત્યર્થે આપત્કાલે વિચારોમાં અને કર્મોમાં સુધારાવધારાનાં પરિવર્તનો થતાં નથી, તે કામ મૃત્યુશરણુભૂત થઈ જાય છે. દેશ, કામ, સમાજ, સંઘ, રાજ્ય વગેરેએ આપત્તિકાલે આપદ્ધર્મ સેવવો જોઈએ. આપત્તિ ધર્મ પ્રસંગે જેઓ આપદ્ધર્મને નથી તેઓ પાપી ઠરે છે અને જેઓ આપદ્ધર્મને સેવે છે તેઓ ધર્મા ઠરે છે જૈનકામમાં વિદ્યાબલ, ક્ષાત્રબલ, શ્યકર્મશુભલ અને શૂદ્રબલ આદિ અનેક બલોની જરૂર છે અને તે આપદ્ધર્મકર્મના વિચારોને અને આચારોને સેવ્યા વિના પ્રાપ્ત થાય તેમ નથી, માટે શર્વ પ્રકારના ધર્મોને જાણનાર ધર્મકર્મયોગીઓએ આપદ્ધર્મકર્મને સેવી જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર કરવો જોઈએ.

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવ, ઉત્સર્ગ, અપવાદ વગેરેને જેઓ જાણતા નથી તેઓ અનેક કર્તવ્યધર્મના નાશકારક બને છે.

વિશ્વમાં સર્વ સદ્ધર્મો જાણવા યોગ્ય છે પરંતુ કરવામાં તે જે કર્મસ્વોચિત હોય તે કરવું જોઈએ. સદ્ધર્મોનું અને અસદ્ધર્મોનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કરવાથી કદાપિ અજ્ઞાનથી મુંઝાવાતું થતું નથી. એકનો એક ધર્મ વસ્તુતઃ એક અપેક્ષાએ સદ્ધર્મ છે અને તે અન્ય અપેક્ષાએ અસદ્ધર્મ છે. જે અપેક્ષાએ સત્યધર્મ છે તેજ ખીજી અપેક્ષાએ અસત્ય છે. વ્યવહારદષ્ટિએ સર્વસદ્ધર્મો પૈકી સ્વયોગ્યને કર્તવ્યધર્મો હોય તેઓનું સેવન કરવું જોઈએ. સ્વોચિતધર્મકર્મથી બ્રહ્મ યવાથી સ્વાત્માની, સંઘની,

કરવામાં આવ્યું છે. પ્રાયશ્ચિત્ત એ આન્તરેતપ છે તથાપિ તેનું લોકવ્યવહારમાં ભિન્નત્વ છે તેથી અત્ર તપના પ્રલોકથી ભિન્નત્વ કયું છે. જે જે વિચારેથી અને આચારેથી ચિત્તની શુદ્ધિ થાય અને સમાજ સંઘની સુવ્યસ્થા જળવાય તેવી રીતે પ્રાયશ્ચિત્તોને શ્રદ્ધા કરવાં જોઈએ.

૨૪૯-અનંત અસ્તિ તથા નાસ્તિ ધર્મ

પૃ. ૭૦૫-૭૦૮

શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજે રૂઢિચઢાં જિનજંગમે મળીજે-
ઈત્યાદિથી સર્વદર્શનો છે તે એકેક અંગયુક્ત હોઈને તે જિન-
વર અંગીનાં અંગોભૂત છે. સર્વધર્મોમાં જે સત્યાંશો હોય તે
શ્રદ્ધા; પરંતુ દ્વેષદ્વિષ્ટિ અને દોષદ્વિષ્ટિ કાઈ ધર્મની કાઈ
દર્શનની નિન્દા કરવી ન જોઈએ. સર્વધર્મોમાં સત્યાંશો સમા-
યતા છે તે સત્યાંશોને હંસદ્વિષ્ટિ ધારીને શ્રદ્ધા કરવા જોઈએ અને
જે અસત્યાંશો હોય તેની ઉપેક્ષા કરવી જોઈએ. સત્યાંશો જિના
જે જે ધર્મો વિશ્વમાં જીવે છે તે જીવી શકે નહિ; કાઈ ધર્મ
વિશ્વમાં જીવવાની મુખ્યતાએ વિશ્વમાં જીવી શકે છે. કાઈ
ધર્મ વિશ્વમાં પરોપકારની મુખ્યતાએ જીવી શકે છે. કાઈ
ધર્મ વિશ્વમાં જનસેવાની મુખ્યતાએ જીવી શકે છે. સર્વધર્મોમાં
મુખ્ય મુખ્ય કાઈ કાઈ મહાન સત્યાંશ હોય છે. દયા, સત્ય,
પ્રજ્ઞાચર્ય પરોપકાર, ત્યાગ કર્મયોગ, જ્ઞાનયોગ, ભક્તિયોગ,
સેવાયોગ, લયયોગ વગેરે કાઈ મુખ્યાંગજીવે કાઈ કાઈ ધર્મ,
વિશ્વમાં જીવવા મમર્થ બને છે. સ્યાદ્રાઢીઓ સત્યાંશોનું સાપેક્ષ-
દ્વિષ્ટિએ શ્રદ્ધા કરવા તરફ વિશેષ લક્ષ્ય આપે છે. કાઈ ધર્મના

ધર્મ કરતાં વિશેષ વ્યાપક બનીને મનુષ્યોની ઉન્નતિ કરી શકે છે. દરેક ધર્મમાં સત્યાંશનું એક મુખ્યઅંગ પડે છે તેથી તે ધર્મની વિશ્વમાં જીવંતદશા વર્તે છે.

સર્વનયોની સાપેક્ષતાએ વિશ્વવર્તિ સર્વધર્મોના પ્રગતિકારક-વિચારોને અને આચારોને શ્રદ્ધા કરનાર જૈનધર્મની સર્વધર્મોમાં અમુક અમુક સત્યાંશો વિદ્યમાનતા હોવાથી વ્યાપકદૃષ્ટિએ જૈનધર્મ સર્વત્ર વ્યાપક છે એવું અનુભવાય છે. અનન્ત સત્યબ્રહ્મતા અંશે જે જે આચારોમાં છે તે સ્યાદ્રાહ જૈનધર્મ છે એવી વિશ્વાસદૃષ્ટિથી જ્યાં સાપેક્ષનયોની વિચારણા કરાય છે એવા સ્યાદ્રાહીઓ સર્વત્ર જૈનધર્મને અનેક સત્યાંશોથી વિખ્યાત કરી શકે છે. અનન્ત-સત્યાંશોથી પરિપૂર્ણ એવા જૈનધર્મના અનન્તજ્ઞાનવર્તુલમાં વિશ્વવર્તિ દરોહો ધર્મોના સમાવેશ થાય છે. વિશ્વવર્તિવિચારોમાં અને આચારોમાં જે જે સત્યાંશો છે તેને કેવલજ્ઞાનીએ સત્યધર્મોશો કહેલા છે તેથી તે મહાવીરપ્રભુના સિદ્ધાંતોથી અવિરુદ્ધ હોઈ શકેલા લાયક છે-એમ જૈનાચાર્યો ડિંડિમ વગાડીને કહે છે; માટે સર્વ-ધર્મોને પોતાના અનંતજ્ઞાન ધર્મવર્તુલમાં સમાવનાર જૈનધર્મનો સર્વત્ર પ્રચાર કરવાની જરૂર છે.

અનેકાન્તનયજ્ઞાન વિના ધર્મ સબંધી મનુષ્યોને પરસ્પર જે રાગદ્વેષ થાય છે તેનો ક્ષય થતો નથી અને તે વિના મતાંધતા પણ ક્ષય થતો નથી. અનેકાન્ત જૈનધર્મરૂપ મહાસાગરના સર્વસત્યાંશો ગમે તે ધર્મના આચારોમાં અને વિચારોમાં હોય પરંતુ તે અનેકાન્ત જૈનધર્મરૂપ મહાસાગરના ત્રિંદુઓ છે એવો અનુભવ આવતાં જૈનધર્મની ઉપયોગિતાને ખ્યાલ અરેખ્ય વિશ્વવર્તિ સર્વ.

અસ્તિધર્મેને અને અનંતનાસ્તિધર્મેને અનેકધર્મવાળા ભિન્નતામ-
યર્થયોગે કહે અને અર્થનું અપેક્ષાઐક્ય હોય તો તેમાં સાપેક્ષ-
દષ્ટિએ જૈનધર્મત્વ અવગોચરું જોઈએ. આ પ્રમાણે અનેક અપે-
ક્ષાઓવડે યુક્ત જૈનધર્મને કોઈ વેદાન્ત કહે, કોઈ આર્યધર્મ કહે,
કોઈ તેને સત્યધર્મ કહે, કોઈ તેને પ્રમુધર્મ કહે-કોઈ તેને સર્વજ્ઞ
ધર્મ કહે, કોઈ તેને સાપેક્ષધર્મ કહે ઇત્યાદિ અનેક નામોથી કહે
તો પણ તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ એક જ રહે છે.

સ્વાદ્વાદનયદષ્ટિથી વર્તમાન જમાનામાં સર્વધાર્મિક તથા
વ્યારહારિક શુભશક્તિયોને ધારણ કરવામાં અપ્રમાદી ખનવું
જોઈએ. સર્વપ્રકારની નિર્બંધતાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. અનંત-
જ્ઞાનાદિ શક્તિયોનો સ્વામી આત્મા છે. આત્માની સર્વશક્તિયોને
પ્રકટ જે કરે છે તે જૈનધર્મી છે, પછી જાત્યાદિલેટે ગમે તે ગણાતો
હોય તોપણ વિશેષ આવતો નથી.

આત્મામાં સત્તાએ રહેલી પરમાત્મશક્તિયોનો જે સંબંધ
કરાવે છે તેને યોગ કહેવાય છે. આત્માની અનંતશક્તિયોનો
આવિર્ભાવ થાય એવા આ ઉપાયોને યોગ કહે છે. આત્માની સાથે
આવિર્ભાવપણે જ્ઞાનદર્શનચાગ્રિનો યોગ કરાવે તેને યોગ કહે છે.
અનન્તશક્તિયો કે જે આત્મામાં અસ્તિરૂપ અને નારિતરૂપ છે
તેની સાથે જોડાવું તે યોગ અવગોચરો.

યોગીઓનો પાર પામી શકાતો નથી. યોગીઓની યોગશક્તિ-
યોમાં પરસ્પર ભિન્નતા હોય છે. કોઈને કોઈ શક્તિ ખીલી હોય છે
અને કોઈને કોઈ શક્તિ ખીલી હોય છે. આત્મજ્ઞાની યોગીશુરની
કૃપાવિના યોગશક્તિઓની પ્રાપ્તિ થતી નથી. અન્યેવ પ્રીતિમન્નિયી

દર્શનમાન્યતાધારક મુડી હોય, બૌદ્ધધર્મી સાધુ હોય, ખ્રિસ્તી-ધર્મનો સાધુ હોય, કોઈ શિષ્યાધારી મહાત્મા બ્રાહ્મણ હોય, ત્યાગીને વેષ ધારણ કરનાર ત્યાગી હોય, કોઈ યોગી હોય અને કોઈ ગૃહસ્થાશ્રમી હોય પરંતુ સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવકથિત સમતા ભાવ જો તેને પ્રાપ્ત થયો તો તે કર્મબંધનથી મુક્ત થયા વિના રહેતો નથી. ગમે તે વેષ વા આચારધારકમદુષ્ટ હોય પણ તે સમતા ભાવના ઉપાયોનું અવલંબન કરીને મુક્તિરૂપની પ્રાપ્તિ કરે છે એમાં અશમાત્ર સંશય નથી. ગાદ્યધર્મચારોના મતભેદોમાં પરસ્પર બિન્નધર્મીઓ રાગદ્વેષનો વિષમભાવ ધારણ કરીને હૃદયની કલુષિતતા કરી સમતાભાવને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવ કથિત ધર્મનાં અનુષ્ઠાનો કરો, જૈન-વેદધર્મનાં અનુષ્ઠાનો કરો, પરંતુ સમતાભાવ આવ્યા વિના પરમબ્રહ્મપદની-મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. સમતાભાવ જોને આવે છે તે ગમે તે ધર્મનો પાલક હોય તોપણ તે મુક્તિ પદને પામે છે-એમ કહેવું તે રજીષ્ટર સમાન છે, શ્રદ્ધા-ભક્તિનું સમાલંબન કરીને જે સર્વજ્ઞાની આજ્ઞાનુસારે કર્મયોગને આદરે છે તે અવશ્ય મુક્તિપદને પામે છે. પરમાત્માની ગુરુની અને ધર્મની શ્રદ્ધાભક્તિવડે કર્તવ્યકર્મ કરવાથી ચિત્તનો કર્તવ્ય-કર્મમાં અંયમ થાય છે અને તેથી આત્માની કર્મયોગદશા પરિપૂર્ણ પકવ થતાં છેવટે સમતાયોગની પ્રાપ્તિ તથાપ્ત છે. સર્વજ્ઞની આજ્ઞાનુસારે કર્તવ્યકર્મ કરવાની જરૂર છે. પરામાયાના સદગ્તસૂક્ષ્મ વિચારોના અનુભવથી સર્વજ્ઞની આજ્ઞાની ઝાંખી આવે છે અને તેથી કર્તવ્યકર્મ કરવામાં આત્માર્પણ કરી શકાય છે. કર્મયોગ સંબંધી જેટલું કહેવામા આવે તેટલું કહેવા પડતું

છે કે-કર્તવ્યકર્મો કરીને આત્માની શુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરવી. કર્મ-યોગની દશા પૂર્ણ થયા પશ્ચાત્ સમતાયોગની છેવટે પ્રાપ્તિ થાય છે માટે ચરમદશાનો પ્રાપ્તિયોગ્ય કર્મો છેવટે કરવાયોગ્ય છે. કર્મયોગની પરિપક્વદશા થનાં પરિપૂર્ણ સમતાયોગની સિદ્ધિ થાય છે. વિશ્વવર્તીસર્વમનુષ્યો આત્મામાં અનન્તજ્ઞાનદર્શન-ચારિત્રની પ્રાપ્તિ કરે !

દ્વિતીય ભાગ સમાપ્ત

પીવું, મોજશોખ મારવા અને સ્વાર્થમાં લયલીન રહેવું એટલું કરવા માત્રથી કંઈ મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કરી શકાય નહિ. મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કરવાને માટે ઉપકાર-પ્રવૃત્તિ સુખ્ય કારણીભૂત છે; માટે મનુષ્ય ! અન્ય આલપ-પાલનો ત્યાગ કરીને પરમાર્થ કર, ઉપકાર કર, ઉપકારથી તું મહાન્ થઈશ. હે મનુષ્ય ! વાસ્તવિક ગુણોની પ્રગતિ કરવામાં ઉપકારનું અવલંબન કર.

૧૬૦. જેન પરોપકારી મનુષ્યો. પૃ. ૪૪૮

ધર્મર્થકાંક્ષીમનુષ્યોએ નિષ્કામવૃત્તિથી ઉપકારપ્રવૃત્તિ આચરવી જોઈએ. સં. ૧૯૪૭ની સાલમાં વિજયપુરમાં એક મનુષ્યને ક્ષેત્રમાં સર્પ કરડ્યો તેનું વિષ તેને સર્વ શરીરમાં વ્યાપી ગયું. તેને ઉચકીને ગામમાં લાવવામાં આવ્યો પણ ઉતર્યું નહિ, એવામાં દૈવવશાત્ ત્યાં એક ફકીર આવ્યો. તેણે તુરત મંત્રથી સર્પનું વિષ ઉતાર્યું અને પશ્ચાત્ તુરત તે તેના માર્ગ પ્રતિ ગમન કરવા લાગ્યો. જે મનુષ્યને સર્પ કરડ્યો હતો તેના કુટુંબીઓએ જેના ફકીરને માગે તે આપવાને ઘણી આજીજી કરી અને તેની પાછળ દોડી તેને ઉભો રાખી ખગે લાગી બે હાથ જોડી ઘણું કહ્યું. ત્યારે જેના ફકીરે કહ્યું કે—મે તમારા કુટુંબી મનુષ્ય પર ઉપકાર કર્યો છે તેથી હું તમારું કંઈ પણ લેવાનો નથી. વિશેષ શું ? તમારા ઘરનું જલ પણ થકીશ નહિ. મારી નિષ્કામવૃત્તિના બળે સર્પનો મત્ર ભજના સર્પ તુરત ઉતરી જાય છે અને મને વાસ્તવિક જે ફલ વધાનું દેાય છે તે થાય છે મારે મનને નવે તમે કંઈ પણ દોર નહિ. ધન્ય છે ! જેના ફકીરને આ દુષ્ટાંત ઉપરથી અવગોચ-

વાનુ એ મંત્રે છે કે નિષ્કામકૃતિથી ઉપકાર કરવો. જોગદૃષ્ટિ
આદિ આદૃષ્ટિએ ઉપકારનું વચન આજોખી ઉપકાર કરવો એમું.
દ્રવ્યોપકાર, ભાવોપકાર, નિર્દ્રવ્યોપકાર, દર્શનોપકાર, જ્ઞાનોપકાર,
આદિઓપકાર, વિદ્યોપકાર કરવો. આદૃષ્ટવિક્ષેપકાર, ઔપચારિકપકાર,
આજોપમાર, નવીપમાર, ધર્મોપમાર, ગાંધોપકાર—આદિ અનેક
પ્રકારના ઉપકારો છે. જોગશૃંગોપમાર તમેશૃંગોપકાર અને ચરણ-
જોપમાર એમ ત્રણ પ્રકારના ઉપકારો કરવાનું સ્વયંદેવ અર્થજોગદૃષ્ટિ.
જોગદૃષ્ટિથી તે પંચેન્દ્રિયપર્યન્ત છેવો જોગશૃંગોપમાર, તર્કશૃંગોપ
માર મરી મરી છે. તે તે માં હોતે તે તે ઉપકારથી જાણવાલા
રેાય કે તેની તે લખતે રાખવા ગણાય કે નહીં. આજોપમારની
જોગના ત્રણય છે. વિષયજોગ ઉપકારના સ્વરૂપજોગ પદ છે.
નિષ્કામકૃતિજોગ પદોપમાર કરવાની જાણના પ્રકાર કર્તવ્ય ઉપકારોમા
રવાગિમાર પ્રવૃત્તિ કરવી જોગે એવન ૧૮૫૨ની સાલ માં વિન્

માગી લાવતા. દરેક ઁથી તેમને માગ્યા પ્રમાણે આપતા અને તે
 જાહેરાત રૂપિયા તેઓ ગરીબ જૈતો તથા જૈનેતર ગરીબ લોકોને
 બહેંચી દેતા. ઉપાશ્રયે સાધુઓની પોતે જાતે ખજાર લેતા. ગાંધી-
 ઁઓની ભક્તિ કરતાં. કોઈના ઉપર ઉપકાર કરવા ચૂકતા નહિ.
 અમદાવાદના નગરશેઠ મણિભાઈ પ્રેમાભાઈએ છપ્પનના દુષ્કાલ
 પ્રસંગે પરોપકાર કરવામાં બાકી રાખી નથી. તેઓ ગરીબ લોકો
 પાસે ગાંધી લઈ જતા અને તેઓને જાતે તપાસતા અને પશુઓ
 તથા મનુષ્યોપર ઉપકાર કરતા કરતા તેમના ઉપર રોગે હુમલો
 કર્યો તેથી એવા ભણા પરોપકારી નગરશેઠનું મૃત્યુ થયું. અમદાવાદના
 જૈન ઝવેરી શેઠ લલ્લુભાઈ રાયજીએ પરોપકાર કરવામાં લઠમીનો
 સારી રીતે ભોગ આપ્યો છે. અમદાવાદ જૈનજ્વેતાખજાર મૂર્તિપૂજક
 બોર્ડીંગ ઝાઢવામાં તેમણે આગેવાની કાર્યો ભાગ લીધો છે. લાલશંકર
 ઉમિયાશકરે સ્થાપેલા અનાથાશ્રમને તેમણે સારી સાહાય્ય કરી છે.
 એશવાળ જૈનના નામે કોઈ પશુ મનુષ્ય તેમની પાસે ખાનગી
 મદદ લેવા જતો તો તેને તેમના ચઢતી અવસ્થામાં સારી રીતે
 ખાનગીમા મદદ આપતા હતા. શેઠ લલ્લુભાઈ રાયજીએ હજારો
 રૂપિયા ગુપ્ત રીતે ગરીબ લોકોને આપ્યા છે. ઉત્તમ વર્ણના લોકોને
 ગુપ્ત રીતે ઘણી સાહાય્ય કરી છે. તેમની ચઢતીના પ્રસંગે તેમના
 ઘર નીચે મનુષ્યોની ઠડ જામતી હતી. સર્વને તેઓ મદદ આપી
 વિદાય કરતા હતા તેમના ઘેર અમો વહોરવા જતા ત્યારે ઘર નીચે
 જાતે દસબાનાના દર્દીઓ બસાયા હોય તેવી રીત અનેક દુખી
 મનુષ્યો બેઠેલા દેખાવામાં આવતા હતા. તેમણે પરોપકારના જે
 કાર્યો કરેલા છે. તેના જાતિ અનુભવ છે શેઠ લલ્લુભાઈ રાયજી હાલ
 પણ પરોપકારના કાર્યો કર્યા કરે છે અમદાવાદના નગરશેઠ

પ્રેમાભાઈ દેમાભાઈએ ઘણું પદોપક્રાન્તનાં કાર્યો કર્યાં હતાં. એ
લાલભાઈ દયપતભાઈની આનાદુર્ગંગાએન કાન્દે પદોપક્રાન્તનાં કાર્યો
આદ્યપર્યન્ત કરે છે અને ભવિષ્યમા કરશે. એટલે મનચુખભાઈ ભગુ
ભાઈએ પદોપક્રાન્તના કાર્યો કર્યાં છે. તમણે આમદાવાદની પાટળાપોષા
રૂપાલીને પદગુણોનાં હુ ખાદર કરવા મનાદિકની આદ્યાર્થ કરી હતી
રૂપતમા રાજાખાદર લીલાચર મોતીચંદ, કોઈ કર્મચંદ દયચ
નગીનદાય ચૂચર, મંગલદ મંગલપચર અને નગીનદાય ગંગા
મદ્યો અને પદગુણ દયર દયાર કરવા ગાના આતમગોગ આપે
કે આદ્યાર્થ એ દયર ના દયારના પ્રસંગમા એક દયાર
કોઈ ગુમ નામથી દુકાન દયાર હતી અને તે દયાર તો નવે
અનુચેને નામે દયારીને દયાર આપ્યા હતા તથા દયાર આપ્યા
હતા પદાનુ લોરે દુકાન બંધ કરી લવાન પાટળા મા ભાગ છે.
પાટળામે દુકાન દયારીને નિમગ્ન નિતરી રહેશે એવું
મનામ ગંગાલી નોતરી પદાનુ દયાર દયારી નામે દયાર